

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ด้วยเหตุที่การวิจัยเชิงปฏิบัติการได้ถูกนำมาใช้เป็นกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของกลุ่มครูที่มีความสนใจในเรื่องเดียวกัน และมีเป้าหมายเดียวกัน คือ ต้องการมีความรู้ความเข้าใจและมีทักษะในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นรวมทั้งบริบทการทำงานของครูแทนวิธีการอบรมระยะสั้นซึ่งไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของครูเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นได้ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์จะศึกษากระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครูชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครู เพื่อต้องการทราบถึงข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครูตามสภาพที่เป็นจริงซึ่งก่อให้เกิดความกระจำงเกี่ยวกับปรากฏการณ์ หรือพฤติกรรมต่าง ๆ ของครูในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยข้อมูลดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานทางการศึกษา และนักการศึกษาได้เกิดความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมภายในโรงเรียน รวมทั้งวัฒนธรรมการปฏิบัติงานของครูเพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการพัฒนาครูประจำการ หรือวางแผนหลักสูตรฝึกหัดครูเพื่อเตรียมครูที่มีคุณภาพต่อไป

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาเป็นครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ที่เปิดสอนในระดับประถมศึกษาทั้งหมด 3 โรงเรียน จำนวน 27 คน ซึ่งได้จากการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) ตามเกณฑ์ที่กำหนด คือ เป็นครูที่สอนในระดับประถมศึกษา และสมัครเข้าร่วมโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยภาคสนาม (field research) เป็นวิธีดำเนินการวิจัยที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ โดยผู้วิจัยมุ่งเน้นที่จะศึกษาพฤติกรรม การกระทำของครูในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการภายใต้สภาพเหตุการณ์ สิ่งแวดล้อม วิธีการดำเนินชีวิตที่เป็นธรรมชาติมากที่สุดเพื่อให้ได้ภาพรวมทั้งหมดที่เป็นพลวัตของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครู ได้เข้าใจชีวิตความเป็นอยู่ เข้าใจความหมายของสิ่งที่ครูและคนในชุมชนได้พูดหรือปฏิบัติ พยายามค้นหาข้อมูลเบื้องต้น เบื้องหลังของพฤติกรรมหนึ่ง หรือกิจกรรมใน

สังคม และแสวงหาคำอธิบายให้กับข้อมูลที่สังเกตได้โดยใช้มุมมองของครูและคนในชุมชนนั้น
วิธีดำเนินการวิจัยในการศึกษานี้ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก ๆ คือ

1. การเลือกพื้นที่ในการวิจัย (selecting a research setting)

ผู้วิจัยเลือกโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน อำเภอฝาง จังหวัด
เชียงใหม่ซึ่งมีอยู่ทั้งหมด 3 โรงเรียนเป็นพื้นที่ในการวิจัย เนื่องด้วยความสำคัญจำเป็น 3
ประการคือ

1.1 คนหนุ่มสาวในอำเภอฝางมีค่านิยมในการย้ายถิ่นเข้าไปทำงานในตัวเมือง
ในขณะที่คนหลายเชื้อชาติเป็นจำนวนมากพากันอพยพเข้ามาอาศัยและทำงานในอำเภอฝาง
นอกจากนี้ความเจริญก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมและการทำสวนผลไม้ขนาดใหญ่ทำให้เกิด
มลภาวะทั้งทางน้ำและทางอากาศ ดังนั้นในฐานะของหน่วยงานที่ให้บริการทางการศึกษา
โรงเรียนเอกชนทั้ง 3 โรงเรียนจำเป็นต้องมีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นขึ้นเพื่อช่วยสร้าง
ความเข้มแข็งให้กับอำเภอฝาง

1.2 โรงเรียนเอกชนทั้ง 3 โรงเรียน ตั้งอยู่ในพื้นที่เขตชายแดนมีระยะทางห่าง
ไกลจากตัวอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ประมาณ 160 กิโลเมตร และมีเส้นทางคมนาคมที่
คดเคี้ยวขึ้นลงตามไหล่เขา ซึ่งเป็นอุปสรรคในการติดตามอย่างต่อเนื่องและทันเหตุการณ์ของ
เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานด้านการศึกษาจากส่วนกลาง ขณะเดียวกันก็เป็นอุปสรรคต่อการเดินทาง
เข้าไปร่วมกิจกรรมพัฒนาวิชาชีพครูที่จัดขึ้นในตัวเมืองเช่นกัน

1.3 ผู้วิจัยเคยทำงานร่วมกับครูทั้ง 3 โรงเรียน จึงทำให้มีความคุ้นเคยกับ
ผู้บริหารโรงเรียน รวมทั้งมีพื้นความรู้เกี่ยวกับสังคม วัฒนธรรมของทั้ง 3 โรงเรียนอยู่บ้าง
นอกจากนี้ผู้วิจัยยังสามารถพูดภาษาถิ่นได้ ด้วยปัจจัยเหล่านี้ทำให้ผู้วิจัยสามารถเข้าใจ
รายละเอียดเกี่ยวกับมุมมองของครู ตลอดจนสถานการณ์ และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้
ชัดเจน

2. การเข้าร่วมเป็นสมาชิกคนหนึ่งในพื้นที่ (gaining access to the setting)

ขั้นที่ 1 การเข้าพบกับผู้บริหาร

ผู้วิจัยเข้าพบผู้บริหารโรงเรียนของทั้ง 3 โรงเรียนเพื่อชี้แจงเกี่ยวกับวัตถุประสงค์และ
รายละเอียดของโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครู
ชั้นประถมศึกษา รวมทั้งขอความร่วมมือในการสนับสนุนและขออนุญาตจากผู้บริหารให้ครูได้
สมัครเข้าร่วมโครงการ ผู้บริหารได้แนะนำผู้วิจัยให้ครูได้รู้จักโดยแจ้งให้ครูทราบว่าผู้วิจัยจะมา
ช่วยครูพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

ขั้นที่ 2 การสร้างความสัมพันธ์กับครู

ผู้วิจัยสร้างความสัมพันธ์กับครู (make rapport) โดยการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ มีการ
จัดสนทนากลุ่มย่อย (group discussion) และสัมภาษณ์ครูเพื่อศึกษาความคิดเห็น ทัศนคติ และ
ปฏิกิริยาของครูที่มีต่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ เมื่อเข้าพื้นที่ได้
ระยะหนึ่งผู้วิจัยได้ประชุมร่วมกลุ่มกับครูที่สนใจในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อชี้แจงให้ครู
ทราบวัตถุประสงค์และรูปแบบของการดำเนินงานในโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำ

วิจัยเชิงปฏิบัติการ รวมทั้งผลที่ครูจะได้รับหลังจากเข้าร่วมโครงการ หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงได้รวบรวมจำนวนและรายชื่อของครูที่สมัครเข้าร่วมโครงการ

3. การกำหนดบทบาทของผู้วิจัย (presenting oneself)

เมื่อเข้าไปทำวิจัยภาคสนาม ผู้วิจัยได้ชี้แจงให้ครูทราบว่าผู้วิจัยเป็นนิสิตปริญญาเอกซึ่งต้องการมาทำวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครูและในขณะเดียวกันผู้วิจัยก็จะช่วยให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นแก่ครูด้วย โดยบทบาทหลักของผู้วิจัยในการศึกษาครั้งนี้คือ เป็นผู้เข้าร่วมทำกิจกรรมกับชุมชนที่ทำบทบาทเป็นผู้สังเกต (participant as observer) นอกจากนี้ผู้วิจัยจะได้ทำกิจกรรมร่วมกับครูแล้ว ผู้วิจัยยังได้ทำหน้าที่สังเกตพฤติกรรมของครูและผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ตั้งแต่ในระยะแรกของการเข้าไปสร้างความสัมพันธ์กับครูจนกระทั่งครูสามารถพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นได้สำเร็จในระยะสุดท้ายด้วย สำหรับในระยะแรกของการเข้าไปเก็บข้อมูลภาคสนามในแต่ละโรงเรียนโดยใช้เวลาโรงเรียนละ 1 สัปดาห์นั้น ผู้วิจัยใช้การสังเกต และสัมภาษณ์ครู (key informants) ที่ผู้วิจัยได้รู้จักจากการแนะนำต่อ ๆ กันไปในลักษณะลูกโซ่ (snowball sampling technique) เกี่ยวกับกิจกรรมการพัฒนาวิชาชีพที่ครูเคยเข้าร่วม ความร่วมมือและความสัมพันธ์ทางวิชาการของครูทั้งในโรงเรียนเดียวกันและต่างโรงเรียน และความต้องการในการพัฒนาความรู้ความสามารถในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

หลังจากที่ได้จำนวนครูที่สมัครเข้าร่วมโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นอย่างแน่นอนแล้ว ผู้วิจัยร่วมกับกลุ่มครูกำหนดรายละเอียดในการดำเนินการโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจากเค้าโครงของโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้เป็นแนวการดำเนินงานอย่างกว้าง ๆ 8 ชั้น คือ

3.1 ชั้นนำ : การนำเข้าสู่ประเด็นการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการด้วยการปรับพื้นความรู้ของครูเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ

ผู้วิจัยใช้เวลาในช่วงการปิดภาคเรียนฤดูร้อนประชุมร่วมกับกลุ่มครูที่สมัครเข้าร่วมโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยในการประชุมครั้งนี้ผู้วิจัยได้ชี้แจงรายละเอียดของโครงการ และกำหนดแผนและปฏิทินการทำงานในโครงการร่วมกับกลุ่มครู ครูเสนอวิธีการเรียนรู้เกี่ยวกับหลักการของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยให้ผู้วิจัยทำเอกสารเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่น การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการส่งไปให้ครูอ่านล่วงหน้าหลังจากนั้นได้ใช้เวลา 2 วันเพื่อมาอภิปรายร่วมกัน ภายหลัง ผู้วิจัยในฐานะที่ทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) ได้จัดเตรียมเอกสารเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น รวมทั้งตัวอย่างงานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นให้ครูได้ศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับแนวการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่หลากหลาย นอกจากนี้ยังได้เชิญครูต้นแบบจากโรงเรียนบ้านต้นแก้ว อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีประสบการณ์ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นมาแล้วประสบการณ์ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและเปิดโอกาสให้ครูได้ร่วมอภิปรายซักถามเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นอีกด้วย สำหรับเนื้อหาในการเรียนรู้เรื่องหลักสูตรท้องถิ่นประกอบด้วย ความหมายและความสำคัญของหลักสูตรท้องถิ่น

องค์ประกอบของหลักสูตรท้องถิ่น กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น การนำหลักสูตรท้องถิ่นไปใช้ และการประเมินหลักสูตรท้องถิ่น ส่วนเนื้อหาในการเรียนรู้เรื่องการวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้น ประกอบด้วย ความหมายและความสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ และกระบวนการในการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ

3.2 การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นขั้นที่ 1 : ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพของท้องถิ่น

เนื่องจากกลุ่มครูในโครงการได้ตกลงกันว่าแต่ละโรงเรียนจะพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโรงเรียนละ 1 หลักสูตร ดังนั้นครูที่ทำงานในการพัฒนาหลักสูตรในโครงการนี้จึงประกอบด้วยครู 3 กลุ่ม คือ กลุ่มครูโรงเรียนฝาง 1 ประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 9 คน กลุ่มครูโรงเรียนฝาง 2 ประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 10 คน และกลุ่มครูโรงเรียนฝาง 3 ประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 8 คน ในช่วงแรกของการเปิดเรียนภาคต้น ครูแต่ละโรงเรียนได้ประชุมวางแผนกำหนดแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนตนเอง โดยในการประชุมวางแผนนั้นสมาชิกในกลุ่มทุกคนจะระดมสมองเพื่อร่วมกันกำหนดปัญหา หรือ ประเด็นเกี่ยวกับท้องถิ่นที่กลุ่มสนใจ เพื่อนำไปสู่การกำหนดเป็นเรื่องที่ต้องการพัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ผู้วิจัยจะเข้าร่วมประชุมกับครูด้วย ทุกครั้งเพื่อทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) รวมทั้งร่วมอภิปรายและถามคำถามร่วมกับสมาชิกในกลุ่มเกี่ยวกับปัญหา หรือประเด็นที่แต่ละกลุ่มสนใจและคิดจะนำมาเป็นเรื่อง (theme) ของหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อกระตุ้นให้กลุ่มได้คิดทบทวนและทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งเกี่ยวกับปัญหาหรือประเด็นดังกล่าว เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงปรับเปลี่ยนให้ประเด็นนั้น ๆ มีความชัดเจนขึ้น

หลังจากที่ครูแต่ละโรงเรียนกำหนดเรื่องที่จะพัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นได้แล้ว ครูได้ประชุมกันเพื่อวางแผนการศึกษาข้อมูลในท้องถิ่น โดยกำหนดลักษณะข้อมูลที่ต้องการแหล่งข้อมูล วิธีการและเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ครูแต่ละโรงเรียนดำเนินการศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลในท้องถิ่น สังเกต ติดตามดูผลการศึกษาค้นคว้าข้อมูลว่าเป็นไปอย่างที่คาดหวังหรือตามแผนงานที่ได้กำหนดไว้หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคหรือไม่ อย่างไร เมื่อดำเนินการไปได้ระยะหนึ่ง ครูในแต่ละโรงเรียนประชุมกันเพื่อเล่าประสบการณ์การดำเนินการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลในท้องถิ่นของตน แบ่งปันประสบการณ์ที่แต่ละคนให้ความสำคัญ อุปสรรค และความก้าวหน้าของการศึกษาข้อมูลในท้องถิ่นให้สมาชิกฟัง ผู้วิจัยจะเข้าร่วมประชุมกับครูเพื่อทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) โดยร่วมอภิปรายและถามคำถามร่วมกับสมาชิกในกลุ่มเพื่อกระตุ้นให้สมาชิกในแต่ละกลุ่มได้คิดทบทวนและทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งเกี่ยวกับการดำเนินการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลในท้องถิ่นของกลุ่มตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การวางแผนปรับปรุงปรับเปลี่ยนการดำเนินการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลในท้องถิ่นใหม่อีกครั้งหนึ่ง หรือวางแผนเพื่อดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในขั้นตอนต่อไป

3.3 การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นชั้นที่ 2 : กำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหา และ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้

วางแผนการสำหรับการทำงานร่วมกับคนในท้องถิ่นเพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหา และการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ หลังจากนั้นจึงดำเนินการกำหนดรายละเอียดของ วัตถุประสงค์ เนื้อหา และการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในหลักสูตรร่วมกับคนในท้องถิ่นตาม แผนงานที่ได้กำหนดไว้ ขณะเดียวกันครูก็ได้สังเกต ติดตามผลการดำเนินการกำหนด รายละเอียดของวัตถุประสงค์ เนื้อหา และการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของหลักสูตรดังกล่าว ว่าเป็นไปตามแผนงานที่กำหนดไว้หรือไม่ มีปัญหาและอุปสรรคหรือไม่ อย่างไร เมื่อดำเนินการ ไปได้ระยะหนึ่งครูในแต่ละโรงเรียนประชุมกัน เพื่อเล่าประสบการณ์การดำเนินการกำหนด รายละเอียดของวัตถุประสงค์ เนื้อหา และการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในหลักสูตรท้องถิ่น ของตน แบ่งปันประสบการณ์ที่แต่ละคนให้ความสำคัญ อุปสรรค และความก้าวหน้าของ การดำเนินการกำหนดรายละเอียดของวัตถุประสงค์ เนื้อหา และการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ในหลักสูตรท้องถิ่นให้สมาชิกฟัง ผู้วิจัยในฐานะของผู้อำนวยความสะดวกในการประชุมได้ร่วม อภิปรายและถามคำถามร่วมกับสมาชิกในกลุ่มเพื่อกระตุ้นให้สมาชิกในแต่ละกลุ่มได้คิดทบทวน และทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งเกี่ยวกับการดำเนินการกำหนดรายละเอียดของวัตถุประสงค์ เนื้อหา และการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในหลักสูตรท้องถิ่นของกลุ่มตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่ การวางแผนปรับปรุงปรับเปลี่ยนการดำเนินการกำหนดรายละเอียดของวัตถุประสงค์ เนื้อหา และการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในหลักสูตรท้องถิ่นใหม่อีกครั้งหนึ่ง หรือวางแผนเพื่อ ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในขั้นต่อไป

3.4 การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นชั้นที่ 3 : กำหนดคาบเวลาเรียน และเกณฑ์ การวัดและประเมินผล

ครูแต่ละโรงเรียนวางแผนการกำหนดคาบเวลาเรียน และการวัดและประเมินผล การเรียนตามหลักสูตรของนักเรียน และดำเนินการกำหนดคาบเวลาเรียน และการวัดและ ประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรของนักเรียนตามแผนงานที่ได้กำหนดไว้ ขณะเดียวกันครูได้ สังเกตและติดตามผลการดำเนินการกำหนดคาบเวลาเรียน รวมทั้งการวัดและประเมินผล การเรียนตามหลักสูตรของนักเรียนว่ามีปัญหา หรืออุปสรรคหรือไม่ อย่างไร เมื่อเสร็จสิ้น การดำเนินงานทั้งหมด ครูในแต่ละโรงเรียนประชุมกัน เพื่อเล่าประสบการณ์ การดำเนินการกำหนดคาบเวลาเรียน และการวัดและประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรของ นักเรียน แบ่งปันประสบการณ์ที่แต่ละคนให้ความสำคัญ อุปสรรค และความก้าวหน้าของ การดำเนินการกำหนดคาบเวลาเรียน และการวัดและประเมินผลการเรียนของนักเรียนให้สมาชิก ฟัง ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก ได้ร่วมอภิปรายและถามคำถามเพื่อกระตุ้นให้ สมาชิกในแต่ละกลุ่มได้คิดทบทวนและทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งเกี่ยวกับการดำเนินการกำหนด คาบเวลาเรียน และการวัดและประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรของนักเรียนในหลักสูตรท้องถิ่น ของกลุ่มตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การวางแผนปรับปรุงปรับเปลี่ยนการดำเนินการกำหนดคาบเวลา

เรียน และการวัดและประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรของนักเรียนในหลักสูตรท้องถิ่นใหม่อีกครั้งหนึ่ง หรือวางแผนเพื่อดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในขั้นต่อไป

3.5 การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นขั้นที่ 4 : จัดทำเอกสารหลักสูตร

ครูแต่ละโรงเรียนประชุมวางแผนการจัดทำเอกสารหลักสูตรและดำเนินการจัดทำเอกสารหลักสูตรตามแผนงานที่ได้กำหนดไว้ พร้อมทั้งสังเกตติดตามผลการจัดทำเอกสารหลักสูตรของตนเองว่าเป็นไปตามแผนหรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคหรือไม่ อย่างไร หลังจากนั้นครูในแต่ละโรงเรียนประชุมกัน เพื่อเล่าประสบการณ์การดำเนินการจัดทำเอกสารหลักสูตร แบ่งปันประสบการณ์ที่แต่ละคนให้ความสำคัญ อุปสรรค และความก้าวหน้าของการดำเนินการจัดทำเอกสารหลักสูตร ให้สมาชิกฟัง โดยผู้วิจัยในฐานะของผู้อำนวยความสะดวก และสมาชิกทุกคนร่วมกันอภิปรายและถามคำถามเพื่อกระตุ้นให้สมาชิกในแต่ละกลุ่มได้คิดทบทวนและทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งเกี่ยวกับการดำเนินการจัดทำเอกสารหลักสูตรของกลุ่มตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การวางแผนปรับปรุงปรับเปลี่ยนการดำเนินการจัดทำเอกสารหลักสูตรใหม่อีกครั้งหนึ่ง หรือวางแผนเพื่อดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในขั้นต่อไป

3.6 การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นขั้นที่ 5 : การตรวจสอบและประเมินหลักสูตรท้องถิ่นที่พัฒนาขึ้น เพื่อดูความสอดคล้องขององค์ประกอบหลักสูตร

ครูแต่ละโรงเรียนวางแผนการดำเนินงานเพื่อตรวจสอบและประเมินหลักสูตร โดยกำหนดบุคคลที่จะทำการตรวจสอบและประเมินหลักสูตรท้องถิ่นที่พัฒนาขึ้น จำนวนผู้ประเมิน วิธีการ เครื่องมือ การวิเคราะห์และแปลผลข้อมูล หลังจากนั้นจึงดำเนินการตรวจสอบและประเมินหลักสูตรตามแผนงานที่ได้กำหนดไว้ ขณะเดียวกันก็ทำการสังเกตติดตามผลการดำเนินการจัดประชุมดังกล่าวว่าเป็นไปตามแผนหรือไม่ มีอุปสรรคหรือปัญหาหรือไม่ อย่างไร เมื่อดำเนินงานตามแผนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ครูในแต่ละโรงเรียนประชุมกันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินการ รวมทั้งผลการดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งเป็นคำแนะนำและข้อเสนอแนะที่ได้จากผู้ประเมินหลักสูตร โดยผู้วิจัยซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก และสมาชิกทุกคน ร่วมกันอภิปรายและถามคำถามเพื่อกระตุ้นให้สมาชิกในกลุ่มได้คิดทบทวนและทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งเกี่ยวกับผลการดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งเป็นคำแนะนำและข้อเสนอแนะที่ได้จากผู้ประเมินหลักสูตร ซึ่งจะนำไปสู่การดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลใหม่อีกครั้ง หรือวางแผนการปรับปรุงปรับเปลี่ยนหลักสูตรท้องถิ่นที่กลุ่มของตนเองได้พัฒนาขึ้นต่อไป

3.7 การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นขั้นที่ 6 : ปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรก่อนการนำหลักสูตรไปใช้

ครูแต่ละโรงเรียนวางแผนการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรตามคำแนะนำและข้อเสนอแนะของผู้ประเมินหลักสูตร และดำเนินการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรตามแผนงานที่ได้กำหนดไว้ พร้อมทั้งสังเกต ติดตามดูผลการแก้ไขปรับปรุงหลักสูตรของกลุ่มตนเองว่าเป็นไปตามเป้าหมายและตามแผนที่ได้กำหนดไว้หรือไม่ มีปัญหาและอุปสรรคหรือไม่ อย่างไร หลังจากนั้น ครูในแต่ละโรงเรียนประชุมกันเพื่อเล่าประสบการณ์การดำเนินการปรับปรุงแก้ไข

หลักสูตร แบ่งปันประสบการณ์ที่แต่ละคนให้ความสำคัญ อุปสรรค และความก้าวหน้าของการดำเนินการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก ร่วมถามคำถามเพื่อกระตุ้นให้สมาชิกในแต่ละกลุ่มได้ร่วมอภิปราย และได้คิดทบทวนและทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งเกี่ยวกับการดำเนินการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร ซึ่งจะนำไปสู่การดำเนินการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรใหม่อีกครั้งเพื่อทำให้หลักสูตรท้องถิ่นมีความสมบูรณ์ หรือวางแผนการจัดประชุมสัมมนาเพื่อนำเสนอหลักสูตรท้องถิ่นที่ได้พัฒนาขึ้นต่อเพื่อนครูที่ไม่ได้ร่วมในโครงการ ผู้บริหาร โรงเรียน และผู้ที่สนใจ

3.8 ขั้นสรุป : การประชุมสัมมนาเพื่อนำเสนอหลักสูตรท้องถิ่นที่ครูได้พัฒนาขึ้น

ครูในโครงการทั้ง 3 โรงเรียนร่วมกันวางแผนการจัดประชุมสัมมนาเพื่อนำเสนอหลักสูตรท้องถิ่นที่ได้พัฒนาขึ้น โดยกำหนดรูปแบบการจัดประชุม การประชาสัมพันธ์เชิญชวนผู้ที่สนใจ สถานที่ วันเดือน และระยะเวลา หลังจากนั้นจึงดำเนินการจัดประชุมสัมมนา และนำเสนอหลักสูตรท้องถิ่นที่กลุ่มของตนได้พัฒนาขึ้นต่อผู้เข้าร่วมการประชุมสัมมนา พร้อมทั้งตอบปัญหาและข้อซักถามต่าง ๆ

เมื่อเสร็จสิ้นโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครูแล้วผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับเพื่อให้ได้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครู รวมทั้งปัจจัยที่ก่อให้เกิดกระบวนการดังกล่าว

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลภาคสนามในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเองด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณลักษณะ ซึ่งใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (informal interview) เป็นหลัก โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) ผู้วิจัยสังเกตพฤติกรรมของครูในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ ด้วยการสังเกตแบบที่เป็นผู้เข้าร่วมทำกิจกรรมกับชุมชนที่ท่าบรบือเป็นผู้สังเกต (participant as observer) โดยผู้วิจัยจะวางตนในฐานะสมาชิกคนหนึ่ง ในขณะทำงาน และทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) ในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครู รวมทั้งทำหน้าที่ในการสังเกตพฤติกรรมการทำงานของครู

2. การสัมภาษณ์ (interview) ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (informal interview) โดยผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ทั้งคนที่อยู่ในเหตุการณ์ร่วมกับผู้วิจัย และคนที่อยู่ในเหตุการณ์ซึ่งผู้วิจัยไม่ได้ร่วมอยู่ด้วย เป็นการสนทนาในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมและเหตุการณ์ที่กำลังสังเกต ระยะเวลาที่ใช้ในการสัมภาษณ์ไม่มีกำหนดแน่นอนขึ้นอยู่กับความเต็มใจของผู้ถูกสัมภาษณ์ และพฤติกรรมที่กำลังกระทำอยู่ จุดประสงค์ของการสัมภาษณ์

คือ การพยายามเก็บข้อมูลรายละเอียดเบื้องต้นเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ผู้ถูกสัมภาษณ์กำลังกระทำ เป็นการถามเพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์อธิบายรายละเอียดของสิ่งที่กำลังกระทำ รวมทั้งเหตุผลในการกระทำ

การตรวจสอบข้อมูล

เพื่อให้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเชิงคุณลักษณะมีความถูกต้อง และมีความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยทำการตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) ได้แก่ เปรียบเทียบข้อมูลเดียวกันจากเวลา สถานที่ แหล่งข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลาย ๆ ฝ่าย ตลอดจนเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการต่าง ๆ กันเพื่อรวบรวมข้อมูลในเรื่องเดียวกัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และ ทฤษฎีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research theories) มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้เกิดความเป็นระบบในการศึกษา ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งขณะที่อยู่ในพื้นที่ (analysis in the field) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นและสร้างข้อสรุปเป็นระยะเพื่อตั้งเป็น สมมติฐานชั่วคราว (working hypothesis) เพื่อตรวจสอบว่าผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลครบถ้วนหรือไม่ รวมทั้งเป็นแนวทางในการเก็บข้อมูลอย่างต่อเนื่อง ถูกต้อง ไม่หลงทาง และการวิเคราะห์ข้อมูล หลังจากที่ได้เก็บข้อมูลทั้งหมดเรียบร้อยแล้ว (analysis after data collection) ซึ่งในการวิเคราะห์ ข้อมูลสามารถได้ด้วยการลดทอนข้อมูล (data reduction) การแสดงข้อมูล (data display) และการสร้างข้อสรุปและยืนยันผลสรุป (conclusion and verification)

สรุปผลการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งที่จะตอบคำถามที่ว่า กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดย การทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครูชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาเอกชนเป็นอย่างไร ? และมีปัจจัยใดที่สนับสนุน หรือเป็นอุปสรรคในการพัฒนา หลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครู ? ซึ่งจากการศึกษากระบวนการ ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครูชั้นประถมศึกษาใน โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ทั้ง 27 คน ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครูชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

ปัจจัยใดที่มีผลในการทำให้ครูสมัครเข้าร่วมโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ?

การที่ครูสมัครใจเข้าร่วมโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในครั้งนี้สืบเนื่องมาจากปัจจัยพื้นฐาน 4 ประการ คือ

1.1 ครูมีความชอบและต้องการทดลองสิ่งใหม่ ๆ เป็นปัจจัยที่ทำให้ครู 12 คนสมัครเข้าร่วมโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น นอกจากครูจะเห็นว่าการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเป็นโครงการใหม่แล้ว การที่ครูได้รับทราบว่าคุณภาพของโรงเรียนจะต้องเป็นผู้พัฒนาหลักสูตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งเป็นงานที่ครูทุกคนต้องทำอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงเป็นสาเหตุให้ครูจำนวนหนึ่งในกลุ่มนี้เข้าร่วมโครงการด้วยความต้องการที่จะเรียนรู้สิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ ก่อนคนอื่น ครูอยากรู้ว่าหลักสูตรท้องถิ่นมีลักษณะเป็นอย่างไร และสามารถประกอบไปด้วยวิชาใดบ้าง ในขณะที่มีครูอีกจำนวนหนึ่งต้องการเรียนรู้ในสิ่งที่คนอื่นไม่ยอมทำและคิดว่าทำไม่ได้ รวมทั้งชอบที่จะทำในเรื่องที่ท้าทายความสามารถของตนเอง

1.2 ครูมีความตระหนักเกี่ยวกับการสอนเนื้อหาในท้องถิ่นและต้องการเรียนรู้วิธีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนของตนเอง ครู 7 คนที่สมัครเข้าร่วมโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นด้วยปัจจัยนี้ได้ศึกษามาว่าการสอนในสิ่งที่เป็นเรื่องใกล้ตัวจะทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีและเร็วขึ้น รวมทั้งสามารถนำประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้ไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันได้ ครูจึงมีความต้องการที่จะนำเนื้อหาในท้องถิ่นมาสอนในวิชาที่ตนเองรับผิดชอบ นอกจากนี้ยังมีครูอีกจำนวนหนึ่งในกลุ่มนี้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในด้านวิชาการของโรงเรียน ซึ่งเป็นกลุ่มผู้นำทางความคิดและรู้ถึงการเป็นแบบอย่างที่ดีที่ครูคนอื่น ๆ คอยดูอยู่ ครูจึงต้องการมีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อนำไปขยายผลต่อให้กับครูคนอื่น ๆ ในโรงเรียน

1.3 ครูมีความสนใจเกี่ยวกับเรื่องของท้องถิ่น ครู 7 คนในกลุ่มนี้เป็นผู้ที่มิไจรัก ติดใจในเสน่ห์ และเห็นในความสำคัญของภูมิปัญญา ประเพณีและวัฒนธรรมในท้องถิ่น ไม่เพียงแต่ครูมีความต้องการที่จะอนุรักษ์ สืบทอดภูมิปัญญา ประเพณีและวัฒนธรรมในท้องถิ่นด้วยการนำเรื่องราวในท้องถิ่นมาสอนเพื่อเป็นการเผยแพร่ให้กับนักเรียนเท่านั้น ครูยังมองว่าตนเองก็ยังมีความรู้เรื่องราวของท้องถิ่นเพียงผิวเผิน ครูสามารถเรียนรู้เรื่องของท้องถิ่นเพิ่มเติมและสามารถเข้าใจเรื่องของท้องถิ่นอย่างลึกซึ้งได้จากการเข้าร่วมโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

1.4 ครูมีประสบการณ์ในการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับท้องถิ่นและเห็นว่าตนเองสามารถช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานได้ มีครูใหม่เพียง 1 คนที่สมัครเข้าร่วมโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

ด้วยปัจจัยในข้อนี้ เนื่องจากครูมีประสบการณ์ในการออกไปสำรวจและศึกษาข้อมูลในท้องถิ่น รวมทั้งมีเอกสารที่เป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับท้องถิ่นซึ่งครูได้ทำไว้ในการเรียนในสถาบันฝึกหัดครู ครูมองว่าด้วยประสบการณ์และเอกสารที่ตนเองมี รวมทั้งความเป็นคนในท้องถิ่นจะเป็นประโยชน์ สามารถให้คำแนะนำ และให้การช่วยเหลืองานในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของกลุ่มซึ่งมีสมาชิกส่วนหนึ่งเป็นคนต่างถิ่นได้ดีขึ้น

นอกจากปัจจัยพื้นฐานในการสมัครเข้าร่วมโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว ยังมีปัจจัยเสริม ซึ่งได้แก่ ตัวผู้วิจัย พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ความยืดหยุ่นของโครงการ สมาชิกในกลุ่ม การสนับสนุนของผู้บริหาร และผลประโยชน์ที่ครูจะได้จากการพัฒนาหลักสูตรที่สามารถช่วยให้การตัดสินใจสมัครเข้าร่วมโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครูกระทำได้เร็วยิ่งขึ้น

ลักษณะการทำงานในแต่ละขั้นของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครูเป็นอย่างไร?

ครูทั้ง 3 โรงเรียนมีขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่คล้ายคลึงกันในภาพรวมโดยเริ่มต้นจากการศึกษาข้อมูลท้องถิ่นเพื่อกำหนดเรื่องของหลักสูตร และมีการตรวจประเมินและแก้ไขหลักสูตรเป็นขั้นตอนสุดท้าย คือ

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครูโรงเรียนฝาง 1 ประกอบด้วยขั้นตอนหลัก ๆ 5 ขั้นตอน คือ

- 1) ศึกษาข้อมูลท้องถิ่นเพื่อกำหนดเรื่องของหลักสูตร
- 2) กำหนดจุดประสงค์และเนื้อหาของหลักสูตร
- 3) เก็บข้อมูลในท้องถิ่นเพื่อนำมาเป็นเนื้อหา
- 4) กำหนดคาบเวลาเรียน กิจกรรม และจัดทำเอกสารหลักสูตร
- 5) ตรวจประเมินและแก้ไขเอกสารหลักสูตรก่อนนำไปใช้

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครูโรงเรียนฝาง 2 ประกอบด้วยขั้นตอนหลัก ๆ 7 ขั้นตอน คือ

- 1) กำหนดเรื่องและกรอบโครงร่างเนื้อหาในหลักสูตร
- 2) กำหนดจุดประสงค์และเนื้อหาของหลักสูตร
- 3) เก็บข้อมูลในท้องถิ่นเพื่อนำมาเป็นเนื้อหา
- 4) ทำกำหนดการสอน
- 5) กำหนดคาบเวลาเรียน
- 6) จัดทำเอกสารหลักสูตร
- 7) ตรวจประเมินและแก้ไขปรับปรุงหลักสูตรก่อนการนำไปใช้

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครูโรงเรียนฝาง 3 ประกอบด้วยขั้นตอนหลัก ๆ
6 ขั้นตอน คือ

- 1) ศึกษาข้อมูลท้องถิ่นเพื่อกำหนดเรื่องของหลักสูตร
- 2) กำหนดจุดประสงค์และเนื้อหาในหลักสูตร
- 3) เก็บข้อมูลในท้องถิ่นเพื่อนำมาเป็นเนื้อหา
- 4) กำหนดคาบเวลาเรียนในหลักสูตร
- 5) จัดทำเอกสารหลักสูตร
- 6) ตรวจสอบและแก้ไขปรับปรุงหลักสูตรก่อนการนำไปใช้

เมื่อพิจารณาในดูในรายละเอียดการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนแล้ว ผู้วิจัยพบว่าขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครูทั้ง 3 โรงเรียนมีความแตกต่างกันอยู่บ้างในหลายประเด็น ดังนี้

ประเด็นแรก คือ การดำเนินงานในขั้นการกำหนดเรื่องของหลักสูตรท้องถิ่น

ครูโรงเรียนฝาง 1 มีวิธีการดำเนินงานดังนี้

1) กลุ่มครูออกไปศึกษาสำรวจ และเก็บข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับงานอาชีพในท้องถิ่นตามการเสนอแนะของนักเรียนและอภิปรายสรุปความคิดเห็นเกี่ยวกับงานอาชีพแต่ละงาน หลังจากนั้นจึงให้นักเรียนร่วมออกเสียงในการเลือกเรื่องของหลักสูตรท้องถิ่นจากข้อมูลการออกไปสำรวจท้องถิ่นของครู

2) กลุ่มครูจัดประชุมร่วมกับคนในท้องถิ่นเพื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องของหลักสูตรท้องถิ่น

ครูโรงเรียนฝาง 2 มีวิธีการดำเนินงานดังนี้

1) กลุ่มครูอภิปรายร่วมกันถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในอำเภอฝาง

2) กลุ่มครูร่วมกันกำหนดชื่อเรื่องของหลักสูตรท้องถิ่นโดยพิจารณาจากผลของการอภิปรายของครูเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น

ครูโรงเรียนฝาง 3 มีวิธีดำเนินการดังนี้

1) กลุ่มครูประชุมร่วมกันเพื่อกำหนดเรื่องของหลักสูตรโดยอภิปรายเกี่ยวกับเอกลักษณ์ และทรัพยากรธรรมชาติของอำเภอฝาง

2) กลุ่มครูออกแบบสอบถามความคิดเห็นผู้ปกครองและนักเรียนเกี่ยวกับเรื่องในท้องถิ่นที่ต้องการให้ทางโรงเรียนนำมาจัดสอนให้กับนักเรียน

3) กลุ่มครูจัดประชุมร่วมกับผู้ปกครองเพื่อชี้แจงข้อสรุปและขอความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องของหลักสูตรท้องถิ่น

โดยในการดำเนินการกำหนดเรื่องของหลักสูตรท้องถิ่นของครูทั้ง 3 โรงเรียน ครูมียุทธวิธีในการดำเนินงาน 2 ยุทธวิธี คือ ยุทธวิธีการศึกษาข้อมูลจากท้องถิ่นเป็นฐาน (*local studied - based approach*) และยุทธวิธีการสรุปปัญหาหรือเรื่องในท้องถิ่นจากมุมมองและการรับรู้ของครูเป็นฐาน (*teachers' perception - based approach*)

ประเด็นที่ 2 คือ การดำเนินงานในขั้นการกำหนดคาบเวลาเรียน

ครูโรงเรียนฝาง 1 มีวิธีดำเนินการดังนี้

1) กลุ่มครูเรียงลำดับเนื้อหาจากทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติ กำหนดกรอบการจัดกิจกรรมและคาบเวลาเรียนโดยพิจารณาวันที่ครูสามารถดำเนินการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่นได้อย่างต่อเนื่อง

ครูโรงเรียนฝาง 2 มีวิธีดำเนินการดังนี้

1) ครูแต่ละคนทำกำหนดการสอนโดยแยกตามเนื้อหาที่ตนเองรับผิดชอบ
2) กลุ่มครูกำหนดคาบเวลาเรียนโดยพิจารณาจำนวนเนื้อหาในหลักสูตรและช่วงเวลาที่สามารถดำเนินการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่นได้ในภาคเรียนต่อไป

ครูโรงเรียนฝาง 3 มีวิธีดำเนินการดังนี้

1) กลุ่มครูกำหนดคาบเวลาเรียนโดยพิจารณาจากจำนวนวิชาทั้งหมดในหลักสูตร และบริบทการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน
2) ครูแต่ละคนทำกำหนดการสอนโดยแยกตามเนื้อหาที่ตนเองรับผิดชอบ

ประเด็นที่ 3 การดำเนินงานในขั้นการกำหนดกิจกรรม และการจัดทำเอกสารหลักสูตร

ครูโรงเรียนฝาง 1 มีวิธีดำเนินการดังนี้

1) กลุ่มครูร่วมกันคิด อภิปรายเพื่อจัดทำเอกสารหลักสูตรโดยใช้หลักสูตรประถมศึกษาพ.ศ.2521(ฉบับปรับปรุงพ.ศ. 2533) เป็นตัวอย่าง
2) ครูแต่ละคนแบ่งงานกันในการเรียบเรียงหัวข้อในเอกสารหลักสูตรตามความสนใจและความสามารถของตนเอง

ครูโรงเรียนผาง 2 มีวิธีดำเนินการดังนี้

- 1) กลุ่มครูรวบรวมกำหนดการสอนของครูแต่ละคนและร่วมกันคิด อภิปรายเพื่อจัดทำเอกสารหลักสูตรโดยใช้หลักสูตรประถมศึกษาพ.ศ.2521(ฉบับปรับปรุง2533) เป็นตัวอย่าง
- 2) ครูแต่ละคนแบ่งงานกันในการเรียบเรียงรายละเอียดในแต่ละกลุ่มประสบการณ์ตามเนื้อหาที่แต่ละคนรับผิดชอบ

ครูโรงเรียนผาง 3 มีวิธีดำเนินการดังนี้

- 1) กลุ่มครูร่วมกันคิด อภิปรายเพื่อจัดทำเอกสารหลักสูตรโดยใช้หลักสูตรประถมศึกษาพ.ศ.2521(ฉบับปรับปรุง2533) เป็นตัวอย่าง
- 2) ครูแต่ละคนแบ่งงานกันทำกำหนดการสอนตามความสนใจและความถนัดของตนเอง
- 3) กลุ่มครูรวบรวมกำหนดการสอนเพื่อเพิ่มเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในเอกสารหลักสูตร

ปัจจัยที่ทำให้เกิดความแตกต่างในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรใน 3 ขั้นตอนดังที่ได้กล่าวในข้างต้นของครูทั้ง 3 โรงเรียน ประกอบด้วย ประสบการณ์เดิมในการทำงานในโรงเรียน ความสัมพันธ์พื้นฐานที่มีอยู่เดิมระหว่างครูกับผู้ปกครองและคนในชุมชน และแนวการดำเนินงานในการจัดการเรียนการสอนของแต่ละโรงเรียน สำหรับการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรในขั้นตอนอื่น ๆ ได้แก่ ขั้นตอนการกำหนดจุดประสงค์และเนื้อหาของหลักสูตร ขั้นตอนการเก็บข้อมูลในท้องถิ่นเพื่อนำมาประมวลสร้างเป็นเนื้อหาในหลักสูตร และขั้นตอนการตรวจประเมินและแก้ไขเอกสารหลักสูตรนั้น ครูทั้ง 3 โรงเรียนมีวิธีดำเนินการที่คล้ายคลึงกัน เนื่องจากครูสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมในการทำงานกับการดำเนินงานใน 3 ขั้นตอนดังกล่าวได้ไม่แตกต่างกัน

ขั้นตอนใดในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เป็นปัญหาสำหรับครูทำไมขั้นตอนดังกล่าวจึงเป็นปัญหา? แล ครูมีวิธีการแก้ปัญหาที่พบในกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างไร ทำไมครูจึงแก้ปัญหาด้วยวิธีการเช่นนั้น?

ปัญหาที่ครูพบในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ ประกอบด้วยปัญหา 2 ประเภท คือ ปัญหาที่เกี่ยวกับขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และปัญหาที่เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตรทั้งหมดที่นอกเหนือจากขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งรายละเอียดของปัญหาและวิธีแก้ปัญหามีดังนี้

“ปัญหาที่เกี่ยวกับขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น”

ปัญหาแรก คือ ปัญหาในการจัดทำเอกสารหลักสูตร เนื่องจากการเขียนเอกสารวิชาการเป็นประสบการณ์ใหม่และค่อนข้างยากสำหรับครู โดยเฉพาะการเขียนหลักการและเหตุผลของหลักสูตร และการเขียนคำอธิบายรายวิชา ครูไม่เข้าใจความหมายของคำดังกล่าวว่าคืออะไร และควรจะเขียนอย่างไร รวมทั้งไม่มั่นใจในการใช้ภาษาและการเรียบเรียงคำพูดในเอกสารหลักสูตรให้เป็นภาษาทางวิชาการเพื่อสื่อให้ผู้อื่นเข้าใจได้ตรงประเด็น นอกจากนี้ด้วยเหตุที่ครูแต่ละคนมีงานในหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบต่างกันและมีเวลาว่างไม่ตรงกัน ครูจึงไม่มีเวลาในการมาคิด เขียน และพิมพ์เอกสารร่วมกันได้อย่างเต็มที่ ครูแก้ไขปัญหาด้วยการนำหลักสูตรประถมศึกษาฉบับพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุงพ.ศ. 2533) มาใช้เป็นตัวอย่างและเป็นแนวทางในการใช้ภาษา และการจัดเรียงองค์ประกอบในหลักสูตร พร้อมทั้งนั้นครูได้จัดเวลาทำงานเพิ่มนอกเวลาในช่วงวันหยุดเสาร์-อาทิตย์สำหรับงานที่จำเป็นจะต้องร่วมกันคิดร่วมกันอภิปราย และแบ่งงานให้สมาชิกแต่ละคนรับผิดชอบแล้วนำงานกลับมารวมเพื่อร่วมพิจารณา แก้ไขด้วยกันอีกครั้งหนึ่ง ครูมีการปรับตารางการทำงานให้ยืดหยุ่นและพยายามทำความเข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้น

ปัญหาที่ 2 คือ ปัญหาในการเก็บข้อมูลในท้องถิ่นเพื่อนำมาประมวลสร้างเป็นเนื้อหาของหลักสูตร ไม่ว่าครูจะเป็นคนในท้องถิ่นหรือไม่ก็ตามครูไม่รู้จักแหล่งข้อมูลในท้องถิ่นและไม่ทราบว่าต้องไปหาข้อมูลที่ตนเองต้องการได้จากที่ใด จากใคร และเนื่องจากการขาดทักษะในการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ และการสังเกตทำให้ครูไม่สามารถได้ข้อมูลมาอย่างที่ครูต้องการได้ในระยะแรก ๆ นอกจากนี้เมื่อได้ข้อมูลมาแล้วครูยังพบกับปัญหาในการวิเคราะห์ สรุป และเรียบเรียงข้อมูลเขียนให้เป็นเนื้อหาในหลักสูตรอีกด้วย ครูแก้ปัญหาเหล่านี้ด้วยการไปด้วยกันเป็นกลุ่มกับครูที่พอจะรู้จักคุ้นเคยกับท้องถิ่นมากกว่า รวมทั้งใช้วิธีการเริ่มต้นไปพบกับคนใน ชุมชนที่ครูคิดว่ามีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการแล้วจึงใช้วิธีขอคำแนะนำเกี่ยวกับผู้เชี่ยวชาญคนอื่น ๆ ต่อ ๆ กันไป (snowball technique) และจากการได้พิจารณาถึงข้อมูลที่ครูได้จากท้องถิ่น แนวทางหรือวิธีการที่ครูได้ปฏิบัติ รวมทั้งการมีโอกาสได้ทำซ้ำ ๆ หลาย ๆ ครั้งทำให้ครูมีการพัฒนาทักษะในการสัมภาษณ์มากขึ้นโดยครูได้กำหนดแนวคำถามในการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า รวมทั้งเห็นความสำคัญของการฝึกปฏิบัติจริงโดยเพิ่มวิธีการเก็บข้อมูลด้วยการไปฝึกทำงานกับชาวบ้าน จึงทำให้ครูสามารถเก็บข้อมูลในท้องถิ่นเพื่อนำมาใช้เป็นเนื้อหาในหลักสูตรได้อย่างที่ครูต้องการในที่สุด สำหรับข้อมูลที่ครูได้มานั้นครูนำมาปรึกษากับเพื่อนในกลุ่มเกี่ยวกับวิธีการวิเคราะห์และสรุปข้อมูล รวมทั้งไปขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ๆ ในท้องถิ่นเพื่อตรวจสอบดูความถูกต้องของข้อมูล

ปัญหาที่ 3 คือ ปัญหาในการกำหนดกิจกรรมในหลักสูตร แม้ว่าการกำหนดกิจกรรมในหลักสูตรเป็นงานที่คุ้นเคยเป็นอย่างดีและทำได้ไม่ยากนัก แต่การกำหนดกิจกรรมการสอนที่จะทำให้นักเรียนเกิดความตระหนักและเกิดความรักในท้องถิ่น รวมทั้งเกิดพฤติกรรมด้านจิตพิสัยอื่น ๆ เป็นเรื่องที่ครูไม่มั่นใจว่ากิจกรรมที่ตนเองกำหนดนั้นจะสามารถทำ

ให้นักเรียนบรรลุได้ตามจุดประสงค์ของหลักสูตรได้จริง ครูมีความต้องการความรู้ในด้านการออกแบบกิจกรรมการสอนที่เน้นในด้านจิตพิสัยเพิ่มเติม

ปัญหาที่ 4 คือ **ปัญหาในการกำหนดเรื่องของหลักสูตร** เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับครูที่ไม่มีความรู้ในเรื่องวิถีชีวิตและสภาพบริบทของท้องถิ่นในลักษณะข้อมูลเชิงลึกมากพอที่จะนำมาอภิปรายเกี่ยวกับประเด็นที่น่าสนใจ หรือเรื่องที่มีความสำคัญจำเป็นสำหรับคนในท้องถิ่นเพื่อกำหนดเป็นเรื่องของหลักสูตร ครูได้แก้ปัญหาดังกล่าวด้วยการสอบถามความคิดเห็นจากผู้ปกครองและคนในชุมชนโดยการจัดประชุม และการให้ผู้ปกครองและคนในชุมชนทำแบบสอบถาม

“ ปัญหาที่เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตรทั้งหมดที่นอกเหนือจากขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตร ”

ปัญหาประเภทนี้เป็นปัญหาที่เกี่ยวกับระบบการบริหารงานในโรงเรียน และงานเร่งด่วนเฉพาะหน้าของโรงเรียน ซึ่งในบางครั้งเป็นสถานการณ์ที่ครูหลีกเลี่ยงไม่ได้และทำให้งานในการพัฒนาหลักสูตรของครูต้องหยุดชะงัก การแก้ปัญหาดังกล่าวของครูสำหรับปัญหาที่เกิดขึ้นจากระบบการบริหารงานของโรงเรียนเป็นการพยายามหาทางประนีประนอมโดยการเข้าชี้แจงต่อผู้บริหารเกี่ยวกับเหตุผล หรือความจำเป็นเกี่ยวกับการตัดสินใจกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งของครูด้วยตนเอง ในขณะที่เดียวกันก็รับฟังเหตุผลจากทางผู้บริหารด้วย การทำเช่นนี้ทำให้สัมพันธภาพของครูและผู้บริหารใกล้ชิดกันและมีความเข้าใจกันมากขึ้น สำหรับปัญหาที่เกิดขึ้นจากงานเร่งด่วนเฉพาะหน้าของโรงเรียนเป็นปัญหาเดียวที่ครูไม่สามารถควบคุมและแก้ไขได้ เนื่องจากงานเหล่านั้นเป็นงานที่ถูกกำหนดมาจากหน่วยงานส่วนกลางและเป็นคำสั่งจากผู้บริหาร ซึ่งเป็นงานในระดับที่ครูทุกคนในโรงเรียนต้องทำและรับผิดชอบร่วมกัน เช่น การเตรียมการเพื่อการตรวจเยี่ยมโรงเรียนของเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นตัวแทนจากกระทรวงศึกษาธิการ การเตรียมเอกสารสำหรับการตรวจโรงเรียนเพื่อการขอรับรองเกณฑ์มาตรฐานของสำนักงานประเมินมาตรฐานการศึกษา เป็นต้น

ปัจจัยที่สนับสนุน หรือเป็นอุปสรรคในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครู

ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครู ซึ่งเป็นปัจจัยเบื้องหลังทั้งที่เป็นตัวส่งเสริมสนับสนุนให้การทำงานในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครูดำเนินไปได้ด้วยดีจนประสบความสำเร็จ สามารถสร้างหลักสูตรท้องถิ่นขึ้นมาได้ตามที่ครูตั้งใจไว้ได้ และทั้งที่เป็นอุปสรรคที่ทำให้เกิดความไม่ราบรื่นในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรของครูซึ่งส่งผลให้ครูไม่สามารถพัฒนาหลักสูตรให้เสร็จได้ตามระยะเวลาที่ครูได้กำหนดไว้ในแผนการปฏิบัติงาน ประกอบด้วย 3 กลุ่มปัจจัยด้วยกัน ดังนี้

กลุ่มปัจจัยที่ 1 ปัจจัยบริบทที่เอื้ออำนวย ได้แก่ ทักษะคติของผู้บริหารโรงเรียนต่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและระบบการบริหารจัดการของโรงเรียน

“ ทักษะคติของผู้บริหารต่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและระบบการบริหารจัดการของโรงเรียน ” การที่ผู้บริหารมีทัศนคติที่ดีและแสดงความสนใจต่อการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครูด้วยความเอาใจใส่ ติดตามการทำงานของครูอย่างจริงจังเสมอต้นเสมอปลาย ทำให้ครูเห็นความสำคัญของตนเองและเกิดความภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในการทำงานที่สำคัญที่ได้รับการยอมรับจากผู้บริหาร รวมทั้งทำให้ผู้บริหารมีความเข้าใจในกระบวนการทำงานของครูมากขึ้น ส่งผลให้ผู้บริหารสามารถให้การสนับสนุนและส่งเสริมการทำงานของครูได้ตรงตามที่ต้องการ ทั้งนี้การติดตามเอาใจใส่ของผู้บริหารต่อการทำงานของครูต้องอยู่บนพื้นฐานของความเป็นกันเอง มีความยืดหยุ่น และยอมรับฟังความคิดเห็นข้อเสนอแนะของครูที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผลซึ่งเกิดจากการพิจารณาทบทวนสะท้อนกลับการทำงานของตนเองของครู สำหรับปัจจัยเกี่ยวกับระบบบริหารของโรงเรียนนั้น หากการติดต่อสื่อสารของครูกับผู้บริหารจะต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ ผ่านกันไปเป็นระดับ เป็นขั้นเป็นตอน ก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างครูกับผู้บริหารซึ่งนำไปสู่การเข้าใจที่ไม่ตรงกันอย่างชัดเจน ส่งผลให้ครูเกิดความผิดหวัง ความท้อแท้ ความไม่สบายใจและความคับข้องใจในการทำงานของครู รวมทั้งลดความมั่นใจในการคิดวางแผนการทำงานของครู

กลุ่มปัจจัยที่ 2 ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ ความสมัครใจในการเข้ามาทำงานพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครู ความสามารถในการบริหารจัดการเวลาของครู และ ความเคยชินกับวัฒนธรรมการทำงานแบบเดิมของครู

“ ความสมัครใจในการเข้ามาทำงานพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครู ” ทำให้ครูมีความอดทน มีความพยายามและมุ่งมั่นในการพัฒนาหลักสูตรอย่างเต็มที่ เสียสละแรงกายและแรงใจ ไม่ย่อท้อต่อปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น รวมทั้งพยายามแสวงหาความรู้และแสวงหาวิธีการแก้ปัญหาที่พบ และยังคงดำเนินงานในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นได้โดยที่ไม่ล้มเลิกไปเสียก่อนที่จะได้รับความสำเร็จในที่สุด ซึ่งการสมัครใจเข้ามาทำงานของครูในครั้งนี้เกิดจากปัจจัยพื้นฐาน 4 ประการ คือ

- 1.1) ครูมีความชอบและต้องการทดลองสิ่งใหม่ ๆ
- 1.2) ครูมีความตระหนักเกี่ยวกับการสอนเนื้อหาในท้องถิ่นและต้องการเรียนรู้วิธีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนของตนเอง
- 1.3) ครูมีความสนใจเกี่ยวกับเรื่องของท้องถิ่น
- 1.4) ครูมีประสบการณ์ในการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับท้องถิ่นและเห็นว่าตนเองสามารถช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานได้

นอกจากนี้ยังมีปัจจัยเสริม ซึ่งได้แก่ ตัวผู้วิจัย พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ความยืดหยุ่นของโครงการ สมาชิกในกลุ่ม การสนับสนุนของผู้บริหาร และผลประโยชน์ที่ครูจะ

ได้จากการพัฒนาหลักสูตร ที่สามารถช่วยทำให้การตัดสินใจสมัครเข้าร่วมโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครูกระทำได้เร็วยิ่งขึ้น

“ความสามารถในการบริหารจัดการเวลาของครู” โดยการจัดแบ่งเวลาในการทำงานอย่างเป็นระบบทำให้ครูมีเวลาในการทำงานพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งเวลาที่ครูสามารถใช้สำหรับการพัฒนาหลักสูตรนั้นได้แก่ ช่วงวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ ช่วงเย็นหลังเลิกเรียน หรือช่วงว่างระหว่างวันทำงานที่ครูไม่มีชั่วโมงสอนโดยครูจะต้องมีการเตรียมการแลกเปลี่ยนชั่วโมงสอนกับครูในวิชาอื่น ๆ เพื่อที่ครูในกลุ่มทุกคนจะสามารถมาทำงานร่วมกันได้ นอกจากนี้การรู้จักจัดกิจกรรมในการทำงานในแต่ละช่วงเวลาจะช่วยให้การทำงานของครูมีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น ใช้เวลาในช่วงเช้าระหว่างวันทำงานสำหรับทำกิจกรรมที่ครูจะต้องใช้ความคิดและวางแผนการทำงาน ใช้เวลาในช่วงเย็นสำหรับการสรุปการทำงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงาน หรือพิมพ์เอกสาร และใช้เวลาในช่วงวันหยุดสำหรับการออกไปเรียนรู้และเก็บข้อมูลในท้องถิ่นเป็นต้น

“ความเคยชินกับวัฒนธรรมการทำงานแบบเดิมของครู” ในโรงเรียนที่มีวัฒนธรรมการทำงานแบบที่ครูเป็นผู้คอยรับนโยบายและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บริหารโดยไม่มีโอกาสได้ฝึกทักษะในการคิดวิเคราะห์ หรือพิจารณาการทำงานของตนเองอย่างถี่ถ้วน นับเป็นอุปสรรคต่อการใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เนื่องจากครูที่เคยชินต่อการเป็นผู้ปฏิบัติจะรู้สึกเบื่อหน่าย และรู้สึกว่าเป็นการเสียเวลาที่จะต้องมาอภิปรายและร่วมกันพิจารณาวางแผนการทำงาน รวมทั้งคิดพิจารณาสะท้อนกลับการทำงานของตนเองอย่างละเอียดรอบคอบด้วยการที่ต้องอธิบายที่มาที่ไปของการกระทำของตนเองให้กับเพื่อนในกลุ่มฟังและต้องตอบคำถามของผู้อำนวยความสะดวกที่ถามเพื่อต้องการให้ครูได้เข้าใจการทำงานของตนเองมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้การขาดทักษะในการคิดเพื่อแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นเหตุเป็นผลของการกระทำของตนเองยังส่งผลให้ครูนั่งนิ่งเงียบ ไม่มีการแสดงความคิดเห็น หรือวิเคราะห์เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นในการทำงานได้ เป็นเหตุให้ครูเกิดความเครียดและทำให้งานในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นดำเนินไปได้ช้ากว่าที่ครูกำหนด

ปัจจัยกลุ่มที่ 3 ปัจจัยเสริม/ผลักดัน ได้แก่ แคนนำในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ผู้อำนวยความสะดวก การเกิดชุมชนการเรียนรู้ของครูในโรงเรียน และการมีกลุ่มโรงเรียนพัฒนาหลักสูตรในช่วงเวลาเดียวกัน

“แกนนำในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น” ซึ่งเป็นผู้นำกลุ่มที่ทำหน้าที่กระตุ้น และติดตามงานการทำงานของเพื่อนครูในกลุ่ม สถานะของแกนนำที่แตกต่างกันส่งผลให้การดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครูในแต่ละโรงเรียนมีความแตกต่างกันด้วย

1) ผู้ช่วยครูใหญ่ฝ่ายวิชาการเป็นแกนนำในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น การที่ผู้ช่วยครูใหญ่ซึ่งเป็นผู้ที่สามารถพูดคุยปรึกษากับครูใหญ่ได้ทุกอย่างอย่างเป็นกันเอง สามารถอธิบายและให้เหตุผลประกอบการยืนยันข้อเสนอหรือแสดงความคิดเห็นของครูได้อย่างชัดเจน ขณะเดียวกันก็สามารถอธิบายเกี่ยวกับความคิดเห็นหรือมุมมองของครูใหญ่ให้ครูได้เข้าใจอย่าง

ชัดเจนด้วยทำหน้าที่เป็นแกนนำในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น นับเป็นจุดแข็งที่ทำให้ครูสามารถดำเนินการพัฒนาหลักสูตรได้โดยไม่มีปัญหาเรื่องความคิดเห็นไม่ตรงกันระหว่างครูกับผู้บริหาร แต่การมีสถานะเป็นผู้บริหารของโรงเรียนคนหนึ่งทำให้ครูไม่กล้าที่จะแสดงความคิดเห็นที่ขัดแย้งไม่ตรงกับความเห็นของแกนนำ หรือแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของแกนนำได้อย่างเต็มที่ เพราะครูรู้สึกว่าคุณเองเป็นผู้ใต้บังคับบัญชาและยินดีปฏิบัติตามความคิดเห็นของแกนนำโดยไม่มีข้อโต้แย้ง

2) หัวหน้าฝ่ายวิชาการของแผนกประถมศึกษาเป็นแกนนำในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เมื่อหัวหน้าฝ่ายวิชาการซึ่งมีสถานะไม่ต่างจากครูผู้สอนคนอื่น ๆ เป็นแกนนำในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ครูในกลุ่มจึงกล้าที่จะเสนอความคิดเห็น และโต้แย้งเมื่อมีความเห็นไม่ตรงกัน กล้าที่จะกระตุ้นการทำงานของแกนนำและริเริ่มการดำเนินงานต่อไปโดยไม่ต้องรอให้แกนนำเป็นผู้ริเริ่มหากเห็นว่าแกนนำไม่ว่าง หรือเริ่มลดความกระตือรือร้นในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นลงเนื่องจากมีงานด้านบริหารของแผนกที่ต้องทำนอกเหนือจากงานนี้ ซึ่งจุดนี้ทำให้เกิด “ผู้ช่วยแกนนำ” ขึ้นมาอีกหลายคนส่งผลให้คณะทำงานที่เข้มแข็งมากขึ้น แต่เนื่องจากสถานะของหัวหน้าฝ่ายวิชาการของแผนกยังอยู่ใต้บังคับบัญชาของหัวหน้าแผนกประถมศึกษา ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ และผู้อำนวยการโรงเรียน ตามลำดับ การที่จะนำเสนอความคิดเห็นหรือแผนการทำงานของคุณต่อผู้บริหารย่อมต้องดำเนินผ่านขึ้นไปเป็นลำดับเป็นขั้นเป็นตอนด้วย จึงทำให้เป็นจุดอ่อนในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของคุณ ซึ่งนอกจากจะทำให้การดำเนินการขออนุมัติต่าง ๆ ล่าช้าแล้ว ยังทำให้เกิดความเข้าใจไม่ตรงกันระหว่างฝ่ายบริหารกับครูอีกด้วย

3) ผู้จัดการของโรงเรียนเป็นแกนนำในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น การที่ผู้จัดการของโรงเรียนซึ่งเป็นผู้บริหารระดับสูงทำหน้าที่เป็นแกนนำในการพัฒนาหลักสูตร นับเป็นจุดแข็งของการทำงานของกลุ่มในด้านความสะดวกรวดเร็วในการตัดสินใจดำเนินงานต่าง ๆ โดยไม่ต้องมีการสื่อสารผ่านคนกลางระหว่างครูและผู้บริหาร แต่ก็นับว่าเป็นจุดอ่อนได้เช่นกันเมื่อผู้จัดการต้องรับผิดชอบงานบริหารอื่น ๆ ของโรงเรียนในทุก ๆ ด้าน ซึ่งทำให้ไม่สามารถร่วมประชุม ให้ความใส่ใจ และทุ่มเทกับงานในการพัฒนาหลักสูตรได้เต็มที่ ส่งผลให้การทำงานของกลุ่มซึ่งขาดแกนนำดำเนินไปอย่างล่าช้าและไม่ต่อเนื่อง นอกจากนี้ครูคนอื่น ๆ ในกลุ่มไม่กล้าที่จะเป็นผู้นำ หรือริเริ่มทำงานใด ๆ เนื่องจากครูถือว่าตนเองเป็นเพียงผู้ปฏิบัติที่ต้องรอคำสั่งจากผู้จัดการอย่างเช่นเคย

การทำงานของกลุ่มจะดำเนินไปได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ หากผู้ที่เป็นแกนนำเป็นคนใจกว้าง รับฟังและเชื่อมั่นในความคิดเห็นและความสามารถของสมาชิกในกลุ่ม ไม่คิดตัดสินใจทำอะไรตามความต้องการและความคิดเห็นของตนเองโดยไม่มีการปรึกษาหรือขอความเห็นจากสมาชิกในกลุ่มทำให้สมาชิกทุกคนในกลุ่มรู้สึกว่าการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเป็นงานที่ทุกคนต้องร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผิดชอบอย่างเท่าเทียมกัน

“ผู้อำนวยความสะดวก” (facilitator) ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ติดตามการดำเนินงาน เป็นที่ปรึกษา เป็นที่พึ่งและเป็นหลักในการทำงานให้กับครู ทำให้ครูสามารถดำเนินการทำงานไปอย่างต่อเนื่อง มีบทบาทหลัก ๆ ดังนี้คือ

- 1) วางกรอบการดำเนินงานในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างกว้าง ๆ เพื่อให้ครูร่วมกันพิจารณาปรับแก้ให้เหมาะสมกับบริบทการทำงานของตนเอง
- 2) เตรียมเอกสารเพื่อให้ความรู้พื้นฐานแก่ครูเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ ในการปรับพื้นฐานความรู้ของครูก่อนการเริ่มโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
- 3) คอยกำกับไม่ให้ครูหลงประเด็นขณะดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และให้คำแนะนำเกี่ยวกับการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
- 4) ถามคำถามเพื่อกระตุ้นให้ครูคิดและพิจารณาเกี่ยวกับการคิดและการกระทำของตนเองให้รอบคอบขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็เป็นผู้ฟังที่ดี
- 5) ให้กำลังใจและสร้างความมั่นใจให้แก่ครูในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นซึ่งเป็นงานที่ครูไม่เคยมีประสบการณ์ในการทำมาก่อน
- 6) ให้คำแนะนำและตรวจสอบความสอดคล้องขององค์ประกอบในหลักสูตรท้องถิ่นแก่ครู

ผู้อำนวยความสะดวกไม่เพียงแต่จะต้องเปิดใจกว้าง เคารพและรับฟังความคิดเห็นของครู เชื่อมั่นในความสามารถของครู มีความยืดหยุ่นในการปฏิบัติงาน ไม่ยึดมั่นกับแนวปฏิบัติงานเพียงแนวเดียวตามประสบการณ์ของตนเอง คอยสนับสนุนให้ครูเกิดการเรียนรู้ตามวิธีการของแต่ละคน คอยกระตุ้นให้สมาชิกทุกคนได้เสนอความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการอภิปราย และสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองกับครูเพื่อกระตุ้นให้ครูรู้สึกสบายใจที่จะอภิปรายและร่วมแสดงความคิดเห็นในกลุ่มแล้ว ผู้อำนวยความสะดวกยังจะต้องมีพื้นฐานความรู้ด้านการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและด้านการเรียนการสอนด้วย ซึ่งทำให้ครูเกิดความเชื่อมั่นในการทำงานของตนภายใต้การดูแลของผู้อำนวยความสะดวกที่สามารถให้คำแนะนำในบางเรื่องที่ต้องการได้

“ การเกิดชุมชนการเรียนรู้ของครูในโรงเรียน ” เป็นการประชุมเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ในการทำงาน รวมทั้งปรึกษาและเรียนรู้วิธีการทำงานจากกันและกัน นอกเหนือจากการประชุมร่วมกันตามตารางที่ครูกำหนด มีรูปแบบทั้งที่ค่อนข้างจะเป็นทางการ คือ นัดมาคุยกันในห้องประชุมในตอนเย็นหลังเลิกเรียน หรือเวลาว่างในช่วงหลังจากทานอาหารกลางวัน และรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ คือ นั่งคุยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในระหว่างที่ทานอาหารเช้า และอาหารกลางวัน หรือคุยกันในห้องพักครูในช่วงที่ครูว่างจากการสอน นอกจากการเกิดชุมชนการเรียนรู้จะทำให้ครูได้เรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ในท้องถิ่นจากกันและกันมากขึ้นแล้ว ครูโดยเฉพาะครูใหม่ยังได้เรียนรู้วิธีการทำงาน และวิธีการคิดจากเพื่อนครูอีกด้วย ส่งผลให้การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครูสามารถดำเนินไปได้อย่างราบรื่นโดยทำให้ครูมีความเชื่อมั่นในการทำงานของตนเอง มีกำลังใจในการทำงานมากขึ้นเนื่องจากครูรู้สึกว่า มีเพื่อนร่วมคิด ร่วม

ทำงาน ร่วมกันคว่ำ ร่วมเสาะแสวงหาคำตอบ ครูไม่ได้ถูกทิ้งให้ต้องแก้ปัญหาและเผชิญหน้ากับงานใหม่เพียงลำพัง

“ การมีกลุ่มโรงเรียนทำงานพัฒนาหลักสูตรในช่วงเวลาเดียวกัน ” เป็นจุดแข็งที่ช่วยสนับสนุนการดำเนินงานของครูแต่ละกลุ่มให้ดำเนินต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากครูสามารถรับรู้ถึงความเคลื่อนไหวและความก้าวหน้าในการทำงานของเพื่อนครูในแต่ละโรงเรียนซึ่งทำให้ครูเกิดความกระตือรือร้นในการทำงานมากขึ้น มีพลังที่จะฝ่าฟันอุปสรรคที่เกิดขึ้น ครูรู้สึกว่าการแข่งขันเพื่อทำงานให้ได้เท่าเทียมกันเพื่อต้องการแสดงให้เพื่อนครูต่างโรงเรียนได้เห็นศักยภาพในการทำงานของตนเอง นอกจากนี้ครูยังได้เห็นตัวอย่างจากการทำงานของตัวเองและกัน ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ทำงานของกันและกัน ทำให้ครูได้เข้าใจและเรียนรู้เกี่ยวกับความแตกต่างของบริบทการทำงานของโรงเรียนของตนกับโรงเรียนอื่น ๆ นอกจากนี้การทำงานเดียวกันในช่วงเวลาเดียวกันยังช่วยสร้างความสัมพันธ์ของครูต่างโรงเรียนให้มีการปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้นอีกด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

จากการทำงานร่วมกับครูในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการข้อสังเกตที่เป็นประเด็นที่น่าสนใจนอกเหนือจากการตอบคำถามในการวิจัยซึ่งผู้วิจัยค้นพบในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ประกอบไปด้วยประเด็นที่สำคัญ 3 ประเด็น คือ ความหมายและลักษณะของหลักสูตรท้องถิ่นในบริบทของโรงเรียนเอกชน ลักษณะและกระบวนการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการในบริบทของครูโรงเรียนเอกชน และผลกระทบจากการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการที่มีต่อครูและคนในชุมชน และรูปแบบการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครู

ความหมายและลักษณะของหลักสูตรท้องถิ่นในบริบทของโรงเรียนเอกชน

ด้วยเหตุที่ผลผลิตที่ได้จากกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครูโรงเรียนฝาง 1 โรงเรียนฝาง 2 และโรงเรียนฝาง 3 ในครั้งนี้ มีลักษณะเป็นหลักสูตรท้องถิ่นที่มีที่มาจากความต้องการของคน 5 กลุ่ม คือ ผู้ปกครอง ชาวบ้าน นักเรียน ครู และผู้บริหารโรงเรียนซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของโรงเรียนเอกชน ดังนั้นในการให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นที่ครูทั้ง 3 โรงเรียนได้พัฒนาขึ้นในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงสามารถกล่าวได้ว่าเป็น หลักสูตรที่อิงสภาพความต้องการของ “ชุมชน โรงเรียน” เพื่อการสืบสานวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีและการพัฒนาที่ยั่งยืนของท้องถิ่น ซึ่งเป็นความหมายที่มีความแตกต่างจากความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นที่นักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวไว้

เมื่อพิจารณาความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นตามที่นักการศึกษาได้ให้คำจำกัดความไว้ในหลาย ๆ ทรรศนะแล้ว ผู้วิจัยได้สรุปความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นโดยพิจารณาตาม

ลักษณะที่มาของการสร้างหลักสูตรเป็น 2 ความหมายด้วยกัน คือ หลักสูตรท้องถิ่นใน ความหมายที่อิงหลักสูตรแม่บทเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นหลักสูตรที่ยึดเอาหลักสูตรแม่บทเป็นฐาน สำคัญ ครูสามารถทำได้โดยการปรับ เพิ่ม และขยายเนื้อหา กิจกรรม หรือสื่อการสอนจาก หลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บทเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการ สภาพปัญหาและ สภาพที่เป็นจริงในท้องถิ่นโดยมีจุดมุ่งหมายให้นักเรียนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิต ประจำวัน การกำหนดเรื่องและเนื้อหาของหลักสูตรขึ้นอยู่ที่การมองปัญหาของท้องถิ่นและ ความต้องการของครูเป็นหลัก (เทือน ทองแก้ว, มปป.; สุมิต คุณานุกร, 2523; ระวีวรรณ ศรี คร้ามครัน, 2525; วิชัย วงษ์ใหญ่, 2525; สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2536; ช่อม กรไกร, 2537; และจิตพิทย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2543) และหลักสูตรท้องถิ่นในความหมายที่อิง สภาพปัญหาและการสนองต่อความต้องการของท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นหลักสูตรที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้เกิดการ พัฒนาที่ยั่งยืนขึ้นในท้องถิ่นโดยไม่ได้ยึดหลักสูตรแม่บทเป็นฐานสำคัญ เนื้อหาสาระ ประสพการณ์และกระบวนการเรียนรู้ในหลักสูตรเน้นว่าต้องเป็นสิ่งที่คนในชุมชนเห็นว่ามี ความสำคัญและจำเป็นที่คนในชุมชนจะต้องรู้และเข้าใจเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาหรือแก้ปัญหา ของท้องถิ่น อาจเป็นลักษณะของการสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่โดยไม่มีส่วนใดเกี่ยวข้องกับ หลักสูตรแม่บทเลย หรืออาจสร้างโดยการคัดเลือกข้อความรู้และทักษะที่จำเป็นจากหลักสูตร แม่บทบางเรื่อง และเสริมเนื้อหาที่จำเป็นอื่น ๆ เข้ามาบูรณาการกับเนื้อหาในท้องถิ่นที่คนใน ชุมชนเห็นว่ามีค่าจำเป็นและสำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่น อย่างไรก็ตามเนื้อหา ทักษะและ ประสพการณ์ที่นำมาบูรณาการจะต้องได้รับการเห็นชอบจากคนในชุมชนก่อนที่จะนำไปสอน ต่อไป (จิตพิทย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539; กรรณิการ์ แยมเกษร, 2540; และสำลี ทองธิว, 2544) (ดู เพิ่มเติมในบทที่ 2)

การแบ่งหลักสูตรท้องถิ่นออกเป็น 2 ความหมายดังกล่าวดูเหมือนว่าจะเป็นการแบ่งซ้ำ ให้เห็นเป็น 2 สำนักที่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน คือ สำนักที่ใช้หลักสูตรแม่บทเป็นฐานซึ่ง เน้นที่การมองปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นโดยครูเป็นสำคัญ และสำนักที่ใช้ท้องถิ่นเป็น ฐานซึ่งเน้นที่การมองปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นโดยคนในชุมชนเป็นสำคัญ การแบ่งซ้ำ ของความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นโดยนักวิชาการจากทั้ง 2 สำนักนี้นับว่าเป็นการให้ ความสำคัญกับแหล่งที่มาของหลักสูตรท้องถิ่นตลอดจนเน้นไปที่มุมมองเกี่ยวกับสภาพปัญหา และความต้องการในการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเพียงกลุ่ม เดียว ซึ่งในทางปฏิบัติตามบริบทของโรงเรียนเอกชน หลักสูตรท้องถิ่นทั้ง 2 ความหมายนี้ ไม่สามารถใช้กล่าวอ้างถึงได้กับหลักสูตรท้องถิ่นที่ครูจากโรงเรียนฝาง 1 โรงเรียนฝาง 2 และ โรงเรียนฝาง 3 ได้พัฒนาขึ้น

แม้ว่าในเบื้องต้นการพัฒนาหลักสูตรของครูทั้ง 3 โรงเรียนจะมุ่งไปที่ปัญหาและ ความต้องการของท้องถิ่นเป็นสำคัญ โดยปราศจากการนำหลักสูตรแม่บทมาพิจารณาเป็นฐาน ในการพัฒนาหลักสูตรและไม่ได้เน้นที่มุมมองเกี่ยวกับปัญหาของท้องถิ่นและความต้องการของ ครูแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่การยึดเอาปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นจากมุมมองของคนใน

ชุมชนเพียงฝ่ายเดียวก็ไม่อาจกล่าวได้ว่าถูกนำมาใช้เป็นฐานที่มาในการพิจารณาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นด้วยเช่นกัน เนื่องจากในการดำเนินงานของโรงเรียนเอกชนจำเป็นต้องจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องและสนองตอบต่อความต้องการของนักเรียนและผู้ปกครอง ซึ่งเป็นลูกค้าและเป็นผู้สนับสนุนการดำเนินงานของโรงเรียนโดยตรง พร้อมกันนั้นโรงเรียนยังคงต้องการรักษามาตรฐานการจัดการเรียนการสอนของตนเองโดยมุ่งที่ผลสัมฤทธิ์ด้านวิชาการของนักเรียนไว้ด้วย ดังนั้นเมื่อพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้กำหนดให้โรงเรียนจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญและให้จัดทำสาระหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมทั้งกำหนดให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากขึ้น การตัดสินใจและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนเอกชนจึงมีพื้นฐานมาจากความต้องการของ “ชุมชนโรงเรียน” (the school community) (Lewy, 1991: 65) ซึ่งประกอบด้วย นักเรียน ผู้ปกครอง ครู ประกอบกับการยอมรับและการเห็นชอบจากคนในชุมชนซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของโรงเรียน และผู้บริหารโรงเรียนเป็นสำคัญ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของคนทั้ง 5 กลุ่มข้างต้นนั้นอยู่ในลักษณะของการร่วมเสนอความต้องการ แสดงความคิดเห็น ตลอดจนส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมการดำเนินงานในการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งคนแต่ละกลุ่มต่างมีระดับของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นแตกต่างกันไปตามการรับรู้เกี่ยวกับสภาพของตนเองรวมทั้งตามโอกาสที่คนแต่ละกลุ่มได้รับในการเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานของครู โดยมีความต้องการของนักเรียนและผู้ปกครองเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตในท้องถิ่นที่เห็นว่าควรจะได้นำมาจัดทำเป็นหลักสูตรของโรงเรียนเป็นปัจจัยเบื้องต้นสำหรับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

ด้วยความต้องการตอบสนองต่อพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ การให้นักเรียนได้ร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับเนื้อหาในหลักสูตรโดยการเสนอเรื่องที่ต้องการจะเรียนในหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งดำเนินการตามแนวคิดของการให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง (a student-center approach) จึงเป็นขั้นตอนหนึ่งที่ทุกโรงเรียนได้นำมาปฏิบัติ ในส่วนของผู้ปกครองนั้นดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าเป็นลูกค้าสำคัญที่ทางโรงเรียนต้องให้ความสนใจและรับฟังความต้องการเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน การได้ร่วมเสนอความต้องการและความคิดเห็นเกี่ยวกับเนื้อหาที่ผู้ปกครองเห็นว่านักเรียนควรจะได้เรียนรู้เพื่อสร้างความรักและความภาคภูมิใจในความเป็นท้องถิ่นของตนเอง และสามารถนำความรู้นั้นมาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันได้ รวมทั้งร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องอัตราเวลาเรียน และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้ปกครองจึงเป็นสิ่งที่ครูให้ความสำคัญด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตามเมื่อนโยบายการจัดการศึกษาของประเทศไทยในยุคนี้เน้นให้คนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากขึ้นเนื่องจากความจริงที่ว่าโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของท้องถิ่น คนในชุมชน หรือคนในท้องถิ่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของโรงเรียน เช่น คณะกรรมการโรงเรียน คณะกรรมการบริหารส่วนตำบล ชาวบ้านที่เป็นผู้รู้ในเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตรท้องถิ่น และนักการศึกษาท้องถิ่นจึงได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรโดยร่วมเสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับสิ่งที่

คนในชุมชนให้ความตระหนักและเสนอจุดเน้นที่ควรให้ความสำคัญในเรื่องที่ผู้ปกครองและนักเรียนได้เสนอแนะเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมในท้องถิ่นอย่างแท้จริง ตลอดจนร่วมให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องในท้องถิ่น และรับทราบสิ่งที่โรงเรียนกำลังดำเนินการเพื่อจะได้ให้การสนับสนุนได้ตามที่โรงเรียนต้องการ

นอกจากความต้องการของนักเรียน ผู้ปกครอง การยอมรับและการสนับสนุนจากคนในชุมชนแล้ว ความต้องการของครูและความเห็นชอบผู้บริหารโรงเรียน นับเป็นอีกเป็นปัจจัยหนึ่งที่ต้องนำมาพิจารณาประกอบในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นด้วย (Lewy, 1991) เนื่องจากความสำเร็จและความมีประสิทธิภาพของหลักสูตรท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ผู้ปกครองและคนในชุมชนคาดหวังให้เกิดขึ้น ครูในฐานะของผู้ปฏิบัติซึ่งเป็นแกนนำสำคัญในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจึงจำเป็นต้องพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการของนักเรียน ผู้ปกครอง และคนในชุมชนกับบริบทการทำงานของตนเอง และองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น ชาวบ้านผู้เชี่ยวชาญในเรื่องที่นักเรียน ผู้ปกครอง และคนในชุมชนต้องการที่สามารถมาเป็นผู้สอนร่วมได้ แหล่งการเรียนรู้ งบประมาณ วิธีการจัดการเรียนการสอน ผลงานหรือชิ้นงานที่คาดว่าจะได้หลังการใช้หลักสูตรเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จและความมีประสิทธิภาพเบื้องต้นของหลักสูตร ทั้งนี้เพื่อดูความเป็นไปได้ในการประสบความสำเร็จของการดำเนินงานทั้งหมด อย่างไรก็ตามความเห็นชอบจากผู้บริหารโรงเรียนถือว่าการตัดสินใจขั้นสุดท้ายสำหรับการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เนื่องจากผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้ที่ต้องรับผิดชอบต่อการจัดการเรียนการสอนและการดำเนินกิจการทั้งหมดให้เป็นไปตามพันธกิจและแนวนโยบายของโรงเรียน การตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงานในการพัฒนาหลักสูตรบางขั้นตอน เช่น การจัดแหล่งเรียนรู้สำหรับการเรียนนอกสถานที่ของนักเรียน ช่วงเวลาสำหรับการใช้หลักสูตรท้องถิ่น จำเป็นต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้บริหารโรงเรียนด้วย

หลักสูตรท้องถิ่นที่อิงสภาพความต้องการของ “ชุมชนโรงเรียน” เพื่อการสืบสานวิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณีและการพัฒนาที่ยั่งยืนของท้องถิ่น นับว่าเป็นอีกมิติหนึ่งของหลักสูตรท้องถิ่นที่ดำเนินการภายใต้ข้อกำหนดตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งไม่สามารถเน้นที่ความต้องการและการมองสภาพปัญหาของคนกลุ่มเดียวได้ การจัดการศึกษาของโรงเรียนไม่ได้ทำเพื่อตอบสนองความต้องการของคนกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดหากมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนทุกกลุ่มที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโรงเรียน การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจากความต้องการของ “ชุมชนโรงเรียน” โดยการให้อำนาจคนกลุ่มนี้ได้มีส่วนร่วมในการเสนอความต้องการและเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นอย่างเท่าเทียมกันนับว่าเป็นอีกลักษณะหนึ่งของหลักสูตรท้องถิ่นในยุคแห่งการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งการให้ “ชุมชนโรงเรียน” ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นครั้งนี้ทำให้ทั้งนักเรียน ผู้ปกครอง ครู ผู้บริหาร และคนในชุมชนได้รู้สึกถึงการเป็นส่วนหนึ่งและมีส่วนร่วมในความสำเร็จของการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน (Casey, Anderson, Yelverton, and Wedeen, 2002)

ผลกระทบจากการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการที่มีต่อการพัฒนาวิชาชีพครู

ผลที่ได้จากการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครูโรงเรียนผาง 1 โรงเรียนผาง 2 และโรงเรียนผาง 3 นอกจากจะอยู่ในรูปของเอกสารหลักสูตรที่ประกอบไปด้วยองค์ประกอบที่สำคัญในหลักสูตร กำหนดการสอนตลอดทั้งหลักสูตร และเนื้อหาในหลักสูตรโดยละเอียดที่ถูกรวบรวมขึ้นมาได้เป็นเอกสารอีกเล่มหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของการพัฒนาครูในการพัฒนาหลักสูตรแล้ว การพัฒนาหลักสูตรโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการยังก่อให้เกิดผลกระทบอื่นๆ อีกหลายประการที่เป็นประโยชน์และมีคุณค่าต่อชีวิตการทำงานของคุณมากกว่าการได้มาเพียงแค่ออกสารหลักสูตร โดยผลกระทบที่เกิดขึ้นนั้นได้ส่งเสริมให้ครูได้แสดงให้เห็นถึงความเป็น " ครูมืออาชีพ " (a professional teacher) ของตนเองอย่างแท้จริง

เมื่อการพัฒนาครูเพื่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่ได้ปฏิบัติกันมาในประเทศไทย ซึ่งอยู่ในรูปของการจัดการฝึกอบรมระยะสั้น การประชุมชี้แจงโดยศึกษานิเทศก์หรือนักวิชาการ และการทำเอกสารเสริมเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อให้ครูได้ศึกษาเพิ่มเติมด้วยตนเอง โดยกรมวิชาการ และสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติตามการศึกษาของ วราภรณ์ บางเลี้ยง (2535) ศิริชัย อนันตผล (2535) ปราณี เปี่ยมคล้า (2537) และจินตนา สุขสมแดน (2541) ไม่สามารถแสดงผลให้เห็นได้ชัดเจนว่าการจัดอบรมหรือจัดเอกสารเสริมสำหรับครู ช่วยส่งเสริมความสามารถในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครูได้อย่างแท้จริง (รุ่งฟ้า หิรัญวงศ์, 2536; ปราณี เปี่ยมคล้า, 2537; และสมทรง ชุมรักษา, 2542) เนื่องจากเนื้อหาที่จัดให้แก่ครูนั้น นอกจากจะเน้นในเรื่องของทฤษฎีมากกว่าการฝึกปฏิบัติจริงซึ่งไม่สอดคล้องกับความต้องการของครู และไม่คำนึงถึงบริบทที่เป็นจริงที่ครูเผชิญในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นแล้ว (Committee on Developments in the Science of Learning, 1995 และ Chareonwongsak, 1999) การพัฒนาครูด้วยรูปแบบดังกล่าวยังไม่ให้ความสำคัญในการพิจารณาถึงปัญหาในการปฏิบัติงานรวมทั้งไม่ได้คำนึงถึงวิธีการเรียนรู้ของครูด้วย (Lieberman, 1995)

การทำวิจัยเชิงปฏิบัติการจึงถูกนำมาใช้เป็นกระบวนการสร้างความรู้สำหรับครูในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและสามารถแสดงหลักฐานได้ชัดเจนว่าการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นวิธีการที่ช่วยส่งเสริมความสามารถของครูในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับ " ชุมชนโรงเรียน " ได้ ด้วยเหตุที่รูปแบบของพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของงานในแต่ละวันของครู มีลักษณะให้ครูได้เรียนรู้ด้วยตนเองโดยใช้กระบวนการสืบสอบ (inquiry) มีการสร้างกลุ่มการเรียนรู้ (group study) ขึ้นในโรงเรียนเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและคิดสะท้อนกลับ (reflect) เกี่ยวกับประสบการณ์ในการทำงาน รวมทั้งมีการปรึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับเพื่อนร่วมงานและผู้อำนวยความสะดวกซึ่งเป็นนักวิชาการจากภายนอก (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 4 และในภาคผนวก ข) ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาครูที่เหมาะสมในยุคการปฏิรูปการเรียนรู้ (McKay,

1992; และ U.S Department of Education ,1996b) จึงทำให้ครูได้รับความสำเร็จในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นตามบริบทของโรงเรียนและชุมชน

แม้ว่าการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาความสามารถของครูในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในครั้งนี้เป็นประสบการณ์ใหม่สำหรับครูซึ่งเคยชินกับวัฒนธรรมการทำงานด้วยการเป็นผู้ปฏิบัติที่คอยรับคำสั่งจากผู้บริหาร (passive) ในระบบการทำงานแบบบนลงล่าง (top-down) มาเป็นระยะเวลาช้านาน ซึ่งทำให้ครูไม่มีความมั่นใจในการพูดคุยแสดงความคิดเห็นและอภิปรายโต้แย้งเกี่ยวกับการปฏิบัติงานกับเพื่อนร่วมงานโดยเฉพาะครูที่อาวุโสกว่า รวมทั้งไม่คุ้นเคยกับการพิจารณาทบทวนและสะท้อนกลับการทำงาน (reflective practice) ของตนเองส่งผลให้ครูเกิดความอึดอัดและความคับข้องใจในระยะแรกของการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการก็ตาม (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 5) ผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนวัฒนธรรมการทำงานของครูโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เน้นการ “ให้อำนาจครู” (empower) (Elliott, 1991: 54) ได้เป็นผู้ริเริ่มแสวงหาข้อมูลความรู้ตามที่ตนเองต้องการด้วยกระบวนการทำงานสืบสอบ (inquiry) ที่เป็นระบบภายใต้บรรยากาศการทำงานที่เน้นการคิดพิจารณาสะท้อนกลับการทำงานของตนเอง (reflection) มีการยอมรับในความคิดเห็นและความสามารถของผู้ร่วมงานทุกคนอย่างเท่าเทียมกันสามารถทำให้ครูเกิดการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน โดยครูมีการพูดคุยแสดงความคิดเห็นกับเพื่อนครูและมั่นใจในการอภิปรายโต้แย้งเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของตนเองบนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผลมากขึ้น มีความมั่นใจในความรู้ความสามารถของตนเองเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นมากขึ้น มีความมั่นใจในการเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำช่วยเหลือเพื่อนครูทั้งในโรงเรียนเดียวกันและต่างโรงเรียนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และมีความมั่นใจในการนำความรู้ความสามารถและทักษะที่ได้ไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาในภาคเรียนต่อไป ด้วยกระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ส่งเสริมให้ครูได้สร้างความรู้จากการปฏิบัติงานของตนเองและของเพื่อนร่วมงาน ผนวกเข้ากับ การดึงเอาความรู้ที่ครูมีอยู่ทั้งที่ได้รับจากการศึกษาในสถาบันฝึกหัดครู จากการเข้ารับการอบรมสัมมนา จากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ และจากประสบการณ์เดิมในการปฏิบัติงานของครูมาประมวลเข้าด้วยกัน “.....มันเหมือนกับตัวเรามีความรู้แล้วดึงความรู้จากตัวเองมาทำให้เป็นเรื่อง เป็นราว...” (สัมภาษณ์กลุ่มครูโรงเรียนฝาง 1 : 29 พฤศจิกายน 2542) จึงเป็นเหตุให้ครูเกิดความมั่นใจในความรู้ความสามารถของตนเองดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น

“.....เราได้รู้จักชุมชนมากขึ้น ได้รู้ว่าในท้องถิ่นมีอะไร(ที่จะสามารถนำมาใช้ได้)ในเรื่องของกระบวนการสอน.....การที่เราทำแบบนี้ทำให้ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น มีส่วนร่วมในโครงการ วางแผนในการจัดกระบวนการเรียนการสอนในโรงเรียน (ครูและชุมชน)มีความสัมพันธ์กันมากขึ้น เมื่อก่อนอาจจะแค่เราออกไปหา(เพื่อขอความช่วยเหลือ) แต่ตอนนี้ทั้ง อบต. ทั้งคณะกรรมการ ผู้ปกครอง เริ่มเข้ามาในโรงเรียนมากขึ้น มารับรู้ นโยบาย มาร่วมวางแผนกระบวนการเรียนการสอนของโรงเรียน พอที่จะเป็นแนวทางให้เราทราบว่าจะไปโรงเรียนของเราจะทำแบบไหน ชุมชน ผู้ปกครอง ต้องร่วมมือแบบไหน.....การที่เราได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ทำให้เรามีความรัก

และความภาคภูมิใจในสิ่งที่เราทำ ....เราเกิดความรักและผูกพันกับชาวบ้าน มากยิ่งขึ้น ” (สัมภาษณ์กลุ่มครูโรงเรียนฝาง 1 : 29 พฤศจิกายน, 2544)

“.....มีความรู้มากขึ้นนะครับ รู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร กระบวนการ และเทคนิคต่าง ๆ เรื่องของท้องถิ่นก็รู้ประวัติมากขึ้น ได้เรียนรู้ไปพร้อมกับเพื่อนที่ทำงาน.....อันไหนไม่รู้ผมก็บอกเลยว่าไม่รู้ ผมไม่เคยอาย และก็มีความมั่นใจเพิ่มขึ้นในการทำหลักสูตรท้องถิ่น.....และเราสามารถทำหลักสูตรอื่น ๆ ได้ เรามั่นใจขึ้น.....” (สัมภาษณ์กลุ่มครูโรงเรียนฝาง 2 : 29 พฤศจิกายน, 2544)

“.....มีความรู้สึกดีต่อโครงการนี้ เพราะเป็นสิ่งที่พิสูจน์ตัวเองว่า เราทำได้.....” (บันทึกความคิดเห็นและแสดงความรู้สึกเกี่ยวกับโครงการ พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทวิวิจัยเชิงปฏิบัติการของครูโรงเรียนฝาง 3)

“.....ถึงแม้จะเหนื่อยจากการทำงาน อีกสักอย่างที่ยากจะบอกตรงนี้คือ รู้สึกว่าตัวเองฉลาดขึ้น และมองสิ่งต่าง ๆ ได้กว้างขึ้น มีความภาคภูมิใจกับงานชิ้นนี้มาก.....” (บันทึกความคิดเห็นและแสดงความรู้สึกเกี่ยวกับโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทวิวิจัยเชิงปฏิบัติการของครูโรงเรียนฝาง 3)

นอกจากนี้การที่ครูได้รับ ” โอกาส ” และ ” อำนาจ ” ในการทำงานอย่างเต็มที่ทำให้ครู รู้สึกว่าตนเองเป็นเจ้าของหลักสูตรส่งผลให้ครูเกิดความกระตือรือร้น ตื่นตัว เกิดความรับผิดชอบ ความผูกพันและรักในงานที่ทำซึ่งนำไปสู่การพัฒนาการทำงานในการพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง การได้ร่วมทุกข์ด้วยการเผชิญกับปัญหา ร่วมคิดด้วยการเสาะแสวงหาแนวทางแก้ไข ปัญหา และร่วมสุขจากการได้รับความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาร่วมกับเพื่อนครูซึ่งทำงานร่วมกันอย่างเคียงบ่าเคียงไหล่ตลอดโครงการ ทำให้ครูตระหนักและเห็นความสำคัญของการทำงานแบบเป็นแนวร่วม (collaborative) กับเพื่อนครูมากขึ้นด้วย

“.....การทำงานร่วมกัน เสนอความคิดเห็น แบ่งงานและช่วยกันแก้ไข ปัญหาในการทำงาน ทำให้การทำงานของเราเร็วขึ้น ผลงานก็ออกมา ดีกว่าที่เคยทำอยู่คนเดียวคิดคนเดียว.....ถ้าทำเดี่ยวแยะ เพราะแต่ละคน ก็ไม่ได้รู้ทุกอย่าง อย่างเรื่องวิชาการถ้าเจาะลึกไปจริง ๆ ผมก็ไม่ค่อยรู้ รู้แค่เพียงผิวเผิน การทำงานร่วมกันเป็นทีมแบบนี้ มีการกระจายงาน ทำให้เราได้ทำงานตามความถนัดของตนเอง และช่วยกันวางแผน ช่วยกันคิด.....กระบวนการทำงานที่เน้นการ reflect ทำให้งานมีการพัฒนา ไม่อยู่กับที่ งานพัฒนาไปเรื่อย ๆ เจอจุดบกพร่องอะไรก็ได้ช่วยกัน แก้ไขต่อไป.....การทำงานอะไรเราต้องมีจุดประสงค์ มีเป้าหมาย ที่จะมาช่วยกำหนดให้เป็นเกณฑ์ในการทำงาน.....การทำงานต้อง ทำให้เป็นระบบ ถ้าทำงานไม่เป็นระบบเราอาจจะหลงทางได้.....” (สัมภาษณ์กลุ่มครูโรงเรียนฝาง 1 : 29 พฤศจิกายน, 2544)

“.....เราต้องมีการวางแผนงานว่าเราจะไปทางไหน อย่างไร หลังจากนั้น เราก็จะมาติดตามงานว่ามีปัญหาอะไรไหม ถ้ามีเราก็แก้ไขตรงนั้น หลังจาก

แก้ไขเสร็จแล้วก็ลงมืออีกครั้งหนึ่ง และปฏิบัติใหม่เพื่อที่จะให้ดีขึ้น หลังจากนั้นเราก็คงสรุปว่าสิ่งที่เราทำไปนั้นได้อะไรบ้าง.....ถ้าจะประสบความสำเร็จได้จะต้องทำงานกันเป็นกลุ่ม ไม่ใช่ทำคนเดียวกระบวนการ (ทำงาน) นี้อาจจะไม่สำเร็จก็ได้.....ถ้าไม่ทำแบบนี้คงไม่ออกมาเป็นเล่มแบบนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่เรจะต้องไปทำงานครั้งต่อไปทุก ๆ งาน.....และก่อนที่เราจะลงมือทำงานอะไรก็แล้วแต่ เราจะต้องเข้าใจสิ่งนั้นให้มันชัดเจนก่อน ถ้าไม่เข้าใจเราไปปรึกษากันใหม่ ว่าที่เราเข้าใจนั้นถูกต้องไหม เข้าใจผิดไปก็แก้ตัวใหม่.....ก่อนที่เราจะลงมือทำงานเราต้องพูดกันให้เข้าใจก่อนถึงจะทำงานออกมาสำเร็จ.....บางทีเราต้องมาคุยนอกรอบกันบ้างจริง ๆ เรารู้ชัดแค่ไหน การให้รู้จัก รู้ชัด รู้แน่นอน เป็นสิ่งหนึ่งที่ต้องทำ.....เมื่อเข้าใจผิดแล้วยอมรับว่าตัวเองเข้าใจผิดงานจะพัฒนา แทนที่จะอมไว้จะครับ.....” (สัมภาษณ์กลุ่มครูโรงเรียนผาง 2 : 29 พฤศจิกายน, 2544)

“.....การทำงานเป็นทีมเดียวกันทำให้ได้รับความรู้ใหม่ ๆ อีกมากมาย เพราะแหล่งความรู้ต่าง ๆ บางอย่างบางจุดไม่อาจค้นคว้าได้ด้วยตนเอง เพียงคนเดียว.....” (บันทึกความคิดเห็นและแสดงความรู้สึกเกี่ยวกับโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการของครูฯ)

ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นกับครูในการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับผลกระทบจากการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการที่มีต่อครูในสหรัฐอเมริกา (Zeichner, 1998 และ Zeichner, Klehr, and Caro-Bruce, 2000) ที่ว่า การทำวิจัยเชิงปฏิบัติการทำให้ครูมีความมั่นใจในการปฏิบัติงานมากขึ้นในทุกสถานการณ์ ได้พูดคุยกับเพื่อนร่วมงานเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของตนเองและเห็นความสำคัญของการปฏิบัติงานแบบเป็นแนวร่วมกับเพื่อนครูมากขึ้น (ดูเพิ่มเติมใน Gennaoui and Kretschmer, 1996) ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของตนเองทั้งจากการทำวิจัยด้วยตนเองและจากการทำวิจัยของเพื่อนครู ครูรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของผลงานและเชื่อว่าทฤษฎีในการปฏิบัติงานของตนเองมีคุณค่าและ เชื่อถือได้ รวมทั้งรู้สึกว่าคุณภาพในการทำงานมากขึ้น (Marion, 1998)

แม้ว่าผลการศึกษาของไซค์เนอร์ แคโร-บรูซ และแมเรียน (Zeichner, Caro-Bruce, and Marion; 1998 อ้างถึงใน Zeichner, 1998) ได้กล่าวถึงผลกระทบทางด้านการคิดของครูที่ทำวิจัยเชิงปฏิบัติการว่า ครูมีการย้อนกลับมาพิจารณาการปฏิบัติงานของตนเอง และสามารถควบคุมการคิดของตนเองได้มากขึ้นเมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ยุ่งยากที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติงาน แต่ผลกระทบทางด้านการคิดของครูที่เกิดในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้กลับพบว่า ไม่เพียงแต่ครูจะมีการพิจารณาย้อนกลับการทำงานของตนเองเท่านั้น การทำวิจัยเชิงปฏิบัติการยังทำให้ครูตระหนักในการคิดพิจารณาเกี่ยวกับข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลในท้องถิ่น และข้อเสนอแนะจากชุมชนโรงเรียน รวมทั้งคิดพิจารณาเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของตนเองอย่างรอบคอบก่อนการลงมือปฏิบัติงานด้วย “เราต้องพิจารณาเกี่ยวกับสิ่งที่คนอื่นให้มาว่าเป็นอย่างไร เป็นไปในแนวไหน ต้องคิดให้ลึกและกว้าง ถ้าเราคิดง่าย ๆ มันอาจจะไม่ง่าย สิ่งที่เราคิดมันอาจจะไม่ถูกต้องเสมอไป” (สัมภาษณ์กลุ่มครูโรงเรียนผาง 1 : 29 พฤศจิกายน, 2542) การวิจัยเชิงปฏิบัติการทำให้ครูที่ไม่เคยหยุดคิดและตั้งคำถามเกี่ยวกับสิ่งที่ตนเองกำลังปฏิบัติ (routine action) เปลี่ยน

พฤติกรรมมาเป็นครูที่มีการคิดพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับความรู้และความเชื่อต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานของตนเอง

220

“.....(การทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ) ทำให้มองเห็นสิ่งต่าง ๆ ที่ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ รู้จักในการแยกแยะข้อมูล ขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ ความสำคัญจำเป็นมากน้อยตามลำดับ.....ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ไม่หยุดอยู่กับที่.....” (บันทึกความคิดเห็นและแสดงความรู้สึกเกี่ยวกับโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครูฯ)

“.....บางอย่างเราสามารถทำได้โดยที่เรายังไม่จำเป็นต้องรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้นอย่างละเอียดชัดเจน แต่เราสามารถเรียนรู้ได้ในขณะที่เรากำลังลงมือทำด้วย.....มันเกิดการเรียนรู้เหมือนเราหนึ่งทำอย่างหนึ่งแต่ได้ไปอีกหลาย ๆ อย่าง เราได้ความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น.....” (สัมภาษณ์กลุ่มครูโรงเรียน ผาง 2 : 29 พฤศจิกายน, 2544)

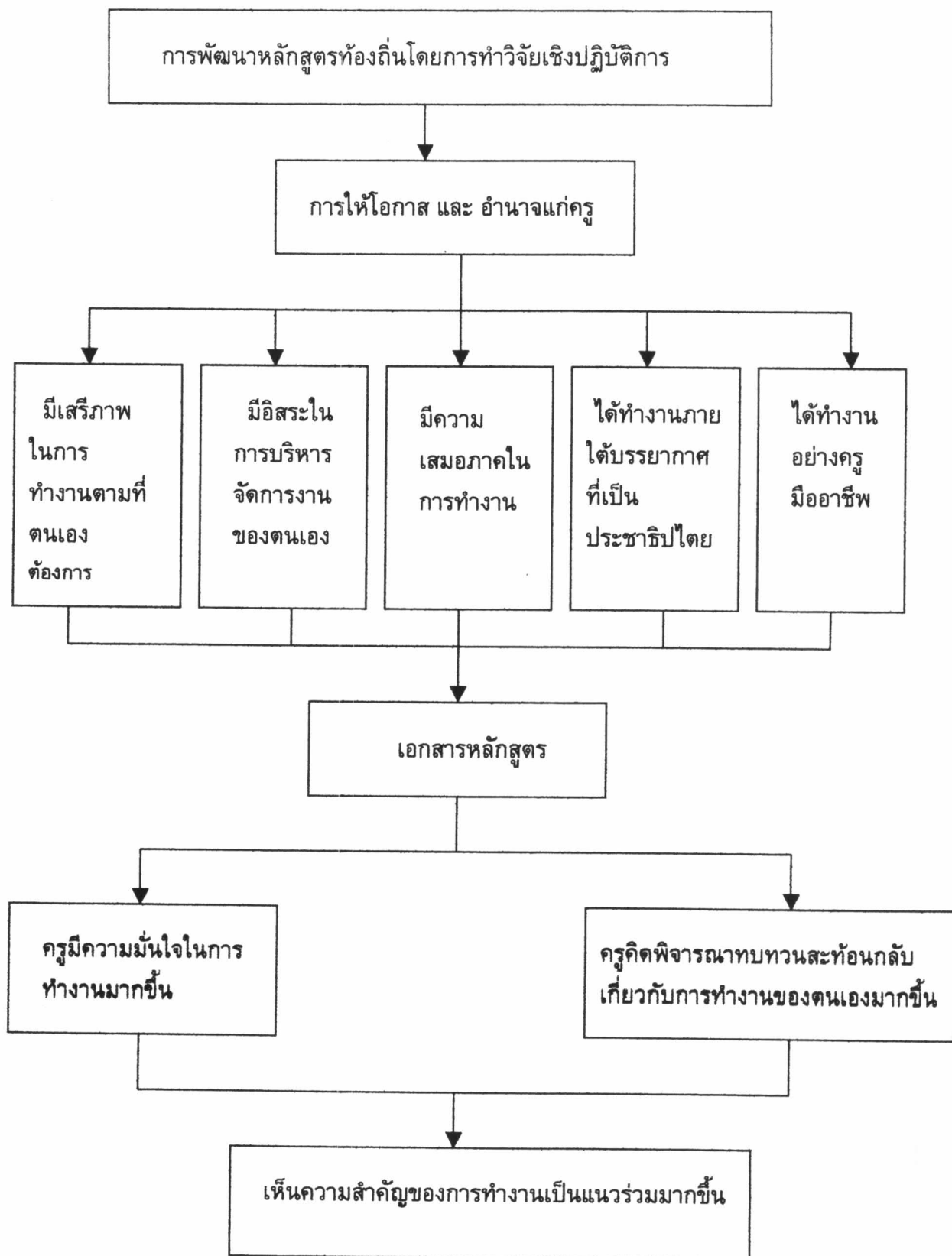
“.....การได้ลงมือทำด้วยตนเอง ได้ฝึกปฏิบัติจริง ได้หาข้อมูลทำให้เรามีประสบการณ์มากยิ่งขึ้น ดีกว่าเราไปแค่นั่งอบรมนั่งฟัง ลงมือทำนิด ๆ หน่อย ๆ เดียวก็ลืม.....” (บันทึกความคิดเห็นและแสดงความรู้สึกเกี่ยวกับโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครูฯ)

“.....ทำให้เรากล้าคิด และกล้าเสนอแนวทางในการแสดงความคิดเห็นระหว่างเพื่อนครู ชาวบ้านและผู้ปกครอง ในแนวทางที่เป็นตัวของตัวเรามากยิ่งขึ้น ซึ่งบางครั้งงานอาจจะอึดอัด ถ้าเรารู้แล้วแต่ไม่มีโอกาสได้พูด และกล้าเสนอแนวทางในการคิดออกมาอย่างเป็นระบบ.....” (บันทึกความคิดเห็นและแสดงความรู้สึกเกี่ยวกับโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครูโรงเรียน ผาง 3)

ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับครูในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ แสดงให้เห็นว่าการให้เสรีภาพแก่ครูได้ทำงานตามที่ตนเองต้องการ (freedom) การให้อิสระแก่ครูในการบริหารจัดการงานของตนเอง (autonomy) การให้ความเสมอภาคแก่ครูในการทำงาน (equality) การทำงานภายใต้บรรยากาศของความเป็นประชาธิปไตย (democracy) และ การได้ทำงานอย่างครือมืออาชีพ (professionalism) ซึ่งเป็นคุณค่าที่สำคัญที่สุดของการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ (McKernan, 1991) สามารถยืนยันได้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นยุทธวิธี การพัฒนาวิชาชีพครูที่มีพลังอำนาจ (Caro-Bruce, 2000) ซึ่งมีประสิทธิภาพสามารถนำไปใช้ให้เกิดประสิทธิผลได้อย่างเด่นชัดในทุกบริบท (McNiff with Whitehead, 2002) ไม่ว่าในประเทศ ตะวันตกที่ส่งเสริมวัฒนธรรมการอภิปรายแสดงความคิดเห็นของผู้ปฏิบัติงาน หรือในประเทศ ตะวันออกที่วัฒนธรรมการแสดงความคิดเห็น อภิปรายโต้แย้งของผู้ปฏิบัติงานยังไม่ได้ รับการส่งเสริมอย่างแพร่หลายก็ตาม

แผนภูมิที่ 6 ผลกระทบจากการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการที่มีต่อการพัฒนาวิชาชีพครู

รูปแบบการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครูในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

รูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการซึ่งเป็นที่รู้จักกันในวงการทางการศึกษามีอยู่หลายรูปแบบและมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีที่ต่างกันออกไป แมคเคอร์แนน (McKernan, 1991) ได้แบ่งรูปแบบของการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการออกเป็น 3 กลุ่มตามทฤษฎีที่เป็นพื้นฐานแนวคิดของแต่ละกลุ่ม โดยนักทฤษฎีในกลุ่มแรกซึ่งได้แก่ ดิวอี้ (Dewey, 1910) ลิปปิต และแรดเก (Lippitt and Radke, 1946) เลวิน (Lewin, 1947) คอร์รี่ (Corey, 1953) ทาบ และโนเอล (Taba and Noel, 1957) มองว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นรูปแบบการนำเทคนิควิธีทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในการแก้ปัญหา (the scientific-technical view of problem solving) นักทฤษฎีในกลุ่มที่ 2 คือ สเตนเฮาส์ (Stenhouse, 1975) และ เอลเลียท (Elliott, 1991) มองว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นรูปแบบการปฏิบัติงานในสถานการณ์จริงอย่างรอบคอบ (practical-deliberative action research) สำหรับนักทฤษฎีในกลุ่มที่ 3 จากมหาวิทยาลัยแดคิน (Deakin University) ซึ่งเป็นผู้ออกแบบกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามรูปแบบของแดคิน คือ แมกแทกกาส เคมิส และ คาร์ (McTaggart et al., 1982; Kemmis, 1983; Carr and Kemmis, 1986; Kemmis and McTaggart, 1988) มองว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นรูปแบบของการให้ความสำคัญกับการวิจัยทางการศึกษาที่เป็นอิสระจากกรอบการทำวิจัยแบบเดิม (critical-emancipatory educational action research)

แม้ว่าทฤษฎีในแต่ละกลุ่มจะประกอบไปด้วยรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ได้รับการออกแบบโดยนักการศึกษาอีกหลากหลายรูปแบบ (ดูเพิ่มเติมในบทที่ 2) แต่รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ได้รับการกล่าวถึงและมีอิทธิพลต่อการวิจัยเชิงปฏิบัติการของนักการศึกษาในปัจจุบันมีอยู่ด้วยกัน 3 รูปแบบหลัก ๆ คือ รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการของเลวิน (Lewin, 1946 อ้างถึงใน McNiff with Whitehead, 2002) ซึ่งเป็นรูปแบบดั้งเดิมของการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ถูกเรียกกันโดยทั่วไปว่า “ วงจรของขั้นตอนในการวิจัย ” (a spiral of steps) ประกอบด้วย การวางแผนการปฏิบัติงาน (planning) การลงมือปฏิบัติงาน (acting) การสังเกตติดตามการปฏิบัติงาน (observing) และการพิจารณาทบทวนสะท้อนกลับการปฏิบัติงาน (reflecting) รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการของเคมิส (Kemmis, 1988) ซึ่งเป็นรูปแบบที่พัฒนาขึ้นจากรูปแบบดั้งเดิมของเลวิน (Lewin) และเน้นที่การนำวิจัยเชิงปฏิบัติการมาใช้ในวงการศึกษามากขึ้น “ วงจรการพิจารณาสะท้อนกลับเกี่ยวกับตนเอง ” (a self-reflective spiral) ของเคมิส (Kemmis) ประกอบด้วย การวางแผนการปฏิบัติงาน (planning) การลงมือปฏิบัติงาน (acting) การสังเกตติดตามการปฏิบัติงาน (observing) การพิจารณาทบทวนสะท้อนกลับการปฏิบัติงาน (reflecting) และการวางแผนการปฏิบัติงานซ้ำอีกครั้งหนึ่ง (re-planning) และรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการของเอลเลียท (Elliott, 1991) ซึ่งเป็นรูปแบบที่พัฒนาขึ้นจากรูปแบบของขั้นตอนในการวิจัยของเลวิน (Lewin) เช่นกัน ประกอบด้วย การกำหนดและชี้แจงปัญหา (แนวความคิด) ให้ ชัดเจน (identifying and clarifying the general idea) การหาข้อมูลทั่วไป

เพื่อทำความเข้าใจปัญหา (แนวความคิด) ที่เกิดขึ้น (reconnaissance) การกำหนดโครงสร้างแผนการปฏิบัติงานโดยภาพรวมเพื่อแก้ปัญหา หรือเพื่อเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ให้ดีขึ้น (constructing the general plan) การวางแนวทางการปฏิบัติงานในกรอบที่แคบและชัดเจนขึ้น รวมทั้งวางแผนการสังเกต ติดตาม ตรวจสอบการปฏิบัติงาน (developing the next action steps) และการดำเนินการตามแนวทางการปฏิบัติงานและสังเกตติดตามตรวจสอบการปฏิบัติงาน (implementing the next action steps)

เมื่อพิจารณากิจกรรมที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานร่วมของรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ได้กล่าวมาในข้างต้น สามารถกล่าวได้ว่า การวางแผนปฏิบัติงาน (planning) การดำเนินการตามแผน (acting) การสังเกตติดตามการปฏิบัติงาน (observing) และการพิจารณาทบทวนสะท้อนกลับการปฏิบัติงาน (reflecting) เป็นกิจกรรมพื้นฐานที่ปรากฏอยู่ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการทุกรูปแบบ นอกจากนี้ “ การสืบสอบแบบที่มีการพิจารณาสะท้อนกลับการปฏิบัติงานของตนเอง ” (reflective inquiry) นับว่าเป็นหลักการพื้นฐานที่การวิจัยเชิงปฏิบัติการทุกรูปแบบให้ความสำคัญด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นว่ารูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการของนักทฤษฎีจากทั้ง 3 กลุ่มนี้เป็นเพียงแนวคิดแนวดำเนินการที่เป็นทฤษฎี และไม่สอดคล้องกับธรรมชาติของการปฏิบัติงานในบริบทที่เป็นจริง เนื่องจากในการทำงานแต่ละวันมักมีเหตุการณ์ที่เราไม่อาจคาดการณ์เกิดขึ้นได้เสมอ มันคงเป็นการยากและผิดธรรมชาติของความเป็นคนในการที่ผู้ปฏิบัติต้องควบคุมหรือจำกัดตัวเองให้ปฏิบัติงานตามแผนงานที่ถูกกำหนดไว้โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติงานใด ๆ ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นราวกับเป็นหุ่นยนต์หรือเครื่องจักรที่ถูกตั้งโปรแกรมไว้เท่านั้น การปฏิบัติงานในแต่ละวันย่อมมีการเปลี่ยนแปลงและการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ที่ผู้ปฏิบัติได้เผชิญ

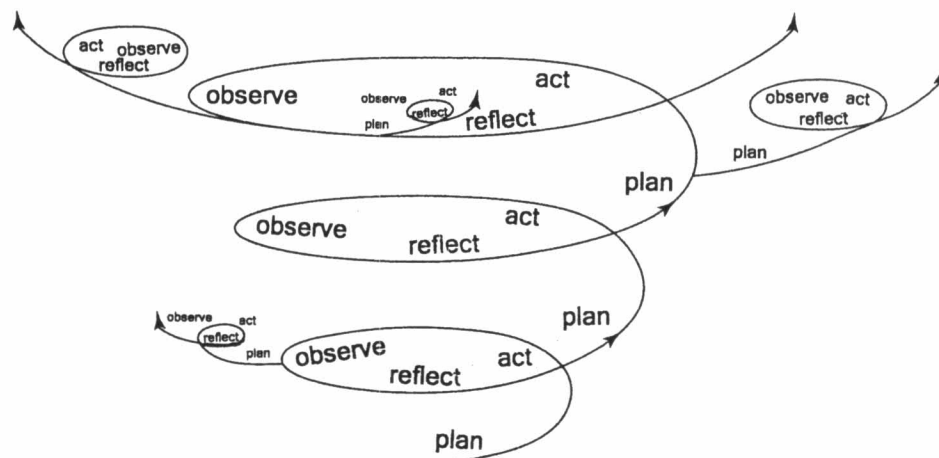
จากผลที่ได้ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยสามารถกล่าวได้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการมีส่วนสัมพันธ์กับการดำเนินงาน 4 ขั้นตอน คือ การวางแผนการปฏิบัติงาน (planning) การปฏิบัติงานตามแผน (acting) การสังเกตติดตามผลการปฏิบัติงาน (observing) และการพิจารณาทบทวนสะท้อนกลับการปฏิบัติงาน (reflecting) ซึ่งผู้ปฏิบัติสามารถนำมาใช้เป็นกรอบการดำเนินงานอย่างกว้าง ๆ สำหรับในระยะเริ่มต้นของการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ ขณะเดียวกันผู้วิจัยมีความเห็นต่างไปจากมุมมองที่ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการ คือ การดำเนินงานตามกระบวนการ 4 ขั้นตอนและดำเนินการต่อ ๆ ไปในวงจรใหม่อีก 4 ขั้นตอนเท่านั้น เนื่องจากในทางปฏิบัตินั้นผู้วิจัยพบว่า การทำวิจัยเชิงปฏิบัติการสามารถดำเนินการในแต่ละวงจรได้มากกว่า 4 ขั้นตอน และในแต่ละขั้นตอนสามารถเกิดซ้ำ ๆ ได้มากกว่า 1 ครั้งก่อนที่จะมีการดำเนินการในขั้นตอนต่อไป นอกจากนี้ผู้วิจัยยังเห็นว่าการวางแผนการปฏิบัติงาน (planning) ไม่จำเป็นจะต้องเป็นจุดเริ่มต้นของการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการทุกครั้งเสมอไป ทุกขั้นตอนมีความเป็นไปได้ในการเป็นจุดเริ่มต้นของแต่ละวงจรเช่นเดียวกันทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในบริบทการทำงานของผู้ปฏิบัติ ดังเช่นกระบวนการพัฒนาหลักสูตรโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการในการศึกษาครั้งนี้ ครูเริ่มกระบวนการกำหนดเรื่องของหลักสูตรด้วยการสอบถามนักเรียนเกี่ยวกับงานในห้องที่นักเรียนสนใจ (acting) หลังจากนั้นครูได้นำผลจากการสอบถามนักเรียนมาสรุปและอภิปราย

เกี่ยวกับวิธีการได้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับงานเหล่านั้น (observing & reflecting) ครูวางแผนการออกไปศึกษาข้อมูลในท้องถิ่น (planning) ครูออกไปศึกษาสำรวจข้อมูลในท้องถิ่น (acting) แล้วครูจึงนำผลการออกไปสำรวจมาอภิปรายแลกเปลี่ยนกัน วิเคราะห์จุดเด่นจุดด้อยของงานแต่ละงานที่ครูได้ไปสำรวจ (observing & reflecting) หลังจากนั้นครูให้นักเรียนร่วมออกเสียงเกี่ยวกับเรื่องที่นักเรียนต้องการจะเรียน (acting) แล้วครูจึงมีการอภิปรายถึงผลการออกเสียงของนักเรียน และวิธีการที่จะทำให้หลักสูตรสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน (observing & reflecting) ครูวางแผนการจัดประชุมร่วมกับคนในชุมชนซึ่งถูกแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ชาวบ้าน และผู้ปกครอง (planning) ครูดำเนินการประชุมครั้งที่ 1 ร่วมกับชาวบ้าน (acting) และมีการอภิปรายถึงการให้ข้อมูลย้อนกลับเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและเรื่องที่จะนำมาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นจากการเสนอความคิดเห็นของชาวบ้าน รวมทั้งจุดดีจุดด้อยของการดำเนินการประชุมร่วมกับชาวบ้านเพื่อจะได้นำไปเป็นแนวทางในการจัดประชุมร่วมกับผู้ปกครองในครั้งต่อไป (observing & reflecting) แต่เมื่อครูต้องพบกับอุปสรรคที่ไม่สามารถดำเนินการตามแผนการปฏิบัติงานที่กำหนดไว้ได้ วงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการจึงต้องแตกย่อยออกไปอีกหนึ่งวงจรเพื่อทำการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่ ในขณะที่วงจรการวิจัยของประเด็นปัญหาแรกยังไม่สามารถไปถึงเป้าหมายได้ซึ่งครูต้องกลับมาดำเนินการต่อเมื่อได้ข้อสรุปสำหรับปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่เรียบร้อยแล้ว (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก ข) จากตัวอย่างที่ได้นำเสนอข้างต้นแสดงให้เห็นอีกว่ามีความเป็นไปได้ที่จะเกิดประเด็นปัญหาอื่น ๆ หรือเป็นเรื่องที่ผู้ปฏิบัติต้องการแก้ไขเพื่อทำให้สถานการณ์นั้น ๆ ดีขึ้นซึ่งมีความสัมพันธ์กับประเด็นหลักที่ผู้ปฏิบัติกำลังให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาเกิดแทรกเข้ามาในระหว่างการดำเนินการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาซึ่งเป็นประเด็นหลักที่ผู้ปฏิบัติกำลังให้ความสนใจได้ด้วยเช่นกัน

เมื่อพิจารณาถึงการดำเนินงานของครูในการพัฒนาหลักสูตรโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่า “ การสืบสอบแบบเป็นแนวร่วมที่มีการพิจารณาทบทวนสะท้อนกลับกระบวนการปฏิบัติงาน ” (collaborative-reflective inquiry) เป็นคำนิยามที่แสดงให้เห็นภาพโดยรวมของการปฏิบัติงานของครูได้ชัดเจนขึ้น แต่หากจะกล่าวถึงรูปแบบที่เฉพาะเจาะจงของการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครูที่เกิดขึ้นในการศึกษาคั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่าแนวคิดเกี่ยวกับ “ วงจรที่เกิดซ้ำ ๆ ของวงจรอีกหลาย ๆ วงจร ” (an iterative spiral of spirals) ของแมคนิฟ (ดูใน McNiff with White, 2002) ซึ่งแสดงถึงกระบวนการวิวัฒนาการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (a generative transformational evolutionary process) เป็นรูปแบบที่ใกล้เคียงกับรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการในการพัฒนาหลักสูตรมากที่สุด เนื่องจากการดำเนินงานของครูในแต่ละวงจรมีจำนวนขั้นตอนที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับความซับซ้อนของปัญหาหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น รวมทั้งขึ้นอยู่กับความสามารถในการแก้ปัญหาหรือแก้ไขสถานการณ์ของครู นอกจากนี้ในระหว่างการดำเนินงานที่เน้นการแก้ไขสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งอยู่ ครูยังต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ต้องได้รับการแก้ไขซึ่งเกิดขึ้นแทรกเข้ามาในบางช่วงของการปฏิบัติงานซึ่งครูต้องเริ่มปฏิบัติการในวงจรการวิจัยที่เกิดขึ้นใหม่ ในขณะที่เดียวกันก็ต้องกลับมาดำเนินงานในวงจรการวิจัยที่เป็นวงจรหลักในการดำเนินงานอีก

ด้วย แต่เนื่องจากในกระบวนการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นยังมีการดำเนินการที่เป็นระบบซึ่งประกอบด้วย การวางแผนปฏิบัติงาน (planning) การปฏิบัติงานตามแผน (acting) การสังเกตติดตามการปฏิบัติงาน (observing) และการพิจารณาทบทวนสะท้อนกลับการปฏิบัติงาน (reflecting) รวมอยู่ด้วย ดังนั้นรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้จึงสามารถแสดงให้เห็นเป็นแผนภูมิซึ่งได้รับการแก้ไขและพัฒนาขึ้นจากแนวคิดของแมคนิฟ (McNiff) ดังที่แสดงในแผนภูมิที่ 7

แผนภูมิที่ 7 รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครูโรงเรียนฝาง 1 โรงเรียนฝาง 2 และโรงเรียนฝาง 3 ซึ่งได้รับการแก้ไขและพัฒนาขึ้นจากแนวคิดของแมคนิฟ (McNiff)

แม้ว่าแผนภูมินี้จะแสดงให้เห็นเพียง 4 ขั้นตอนของการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการในแต่ละวงจร และแต่ละขั้นตอนมีการเรียงลำดับตามแบบอย่างของรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบดั้งเดิม แต่อย่างที่ได้อธิบายไปแล้วข้างต้นว่าทั้ง 4 ขั้นตอนเป็นเพียงกิจกรรมพื้นฐานของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ กระบวนการสืบสอบไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตามวงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการ การวิจัยเชิงปฏิบัติการเปรียบเสมือนการเดินทางที่ทำให้ผู้ปฏิบัติ หรือ “นักเดินทาง” ได้เกิดการเรียนรู้จากเหตุการณ์ที่เขาได้เผชิญซึ่งเกิดขึ้นตลอดระยะเวลาของการเดินทางมากกว่าเป็นกระบวนการดำเนินงานตามรูปแบบแนวคิดที่ถูกกำหนดไว้ตายตัว ซึ่งโมกุคุ (Mokuku, 2001: 195,197) เรียกเหตุการณ์เช่นนี้ว่า “การเดินทางที่มีการพิจารณาทบทวนสะท้อนกลับ” (a reflective journey) ดังนั้นผู้ปฏิบัติงานควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับ 4 ขั้นตอนในวงจรการวิจัยแต่ละรูปแบบว่าเป็นกิจกรรมที่เป็นโครงสร้างร่วมของการวิจัยเชิงปฏิบัติการทุกรูปแบบ ซึ่งเหมาะในการนำมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานมากกว่านำมาใช้เป็นเทคนิควิธีของการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ และการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการคงไม่สามารถบรรลุได้ตามเป้าหมายและหลักการที่เน้นการวิเคราะห์วิจารณ์โดยใช้การพิจารณาทบทวนสะท้อนกลับ (reflective critique)

และเน้นความเสี่ยงที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (risk disturbance) (Winter, 1989 ดูเพิ่มเติมในบทที่ 2) หากผู้ปฏิบัติยังดำเนินงานตามทฤษฎีโดยไม่มีการพิจารณาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกิจกรรมการดำเนินงานของตนเองให้เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทการทำงานที่เป็นจริง

แนวทางในการนำผลที่ได้จากการวิจัยไปใช้

“.....การพัฒนาหลักสูตรไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากไม่มีการพัฒนาครู.....
.....การพัฒนาหลักสูตรสามารถนำไปสู่กระบวนการพัฒนาครูได้ด้วยตัวของมันเอง.....”
(Elliott, 1991: 54)

เพื่อให้แนวนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการเกี่ยวกับการให้อำนาจโรงเรียนในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพสังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ตลอดจนสภาพปัญหาในท้องถิ่นบรรลุได้ตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ รูปแบบการพัฒนาครูเพื่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นต้องเป็นมากกว่าการจัดอบรมครูในระยะสั้น (short course training) หรือการทำเอกสารเผยแพร่ตามที่ได้ปฏิบัติกันมา รูปแบบการพัฒนาครูเพื่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในยุคของการปฏิรูปการศึกษาต้องเป็นส่วนหนึ่งที่ผสมผสานเข้ากับชีวิตการทำงานในโรงเรียน ให้ครูได้มีส่วนร่วมในการออกแบบและร่วมส่งเสริมการพัฒนางานวิชาชีพของตนเอง ในที่นี้ผู้วิจัยหมายถึงรูปแบบการพัฒนาครูเพื่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่เน้นให้ครูได้เรียนรู้จากการปฏิบัติงานในการพัฒนาหลักสูตรของตนเองตามบริบทที่เป็นจริง (on the job training) โดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ

เมื่อผลการวิจัยหลายเรื่อง (ดูในรุ่งฟ้า หิรัญวงศ์, 2536; ปราณี เปี่ยมคล้า, 2537; และสมทรง ชุมรักษ์, 2542) ได้แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาครูเพื่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นด้วยการจัดอบรมระยะสั้นซึ่งอยู่ในรูปแบบของชุดความรู้สำเร็จรูป และจัดกระทำแบบบนลงล่าง (top-down) ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการจำเป็นที่แท้จริงของครู และครูไม่สามารถนำความรู้ที่ได้นั้นไปใช้ในการปฏิบัติงานในโรงเรียนได้จริง (Darling-Hammond and McLaughin, 1995; Chareonwongsak, 1999; and Committee on Developments in the Science of Learning, 1999) เนื่องจากรูปแบบดังกล่าวไม่ได้คำนึงถึงวิธีการเรียนรู้ของครู ไม่ได้ให้ความสำคัญกับปัญหาในการปฏิบัติงานของครู ไม่ให้โอกาสครูได้ฝึกปฏิบัติในสถานการณ์ที่เป็นจริง และไม่มีการสนับสนุนช่วยเหลือให้ครูได้เกิดการเรียนรู้ (Lieberman, 1995) แนวคิดของการพัฒนาครูโดยการจัดเป็นโครงการระยะยาวที่เน้นการให้โอกาสครูได้คิดวางแผน ได้กำหนดแนวการปฏิบัติงานของตนเองด้วยตนเอง ได้ปฏิบัติงานอย่างอิสระภายใต้บรรยากาศการทำงานแบบประชาธิปไตย ให้อำนาจครูได้ตัดสินใจ ได้ฝึกคิดพิจารณาทบทวนสะท้อนกลับเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของตนเองอย่างมีวิจารณญาณ ได้สร้างความรู้ความเชื่อเกี่ยวกับ การปฏิบัติงานของตนเอง ให้ครูได้เป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบสอบ มีการปฏิบัติงานแบบเป็นแนวร่วมเพื่อให้ครูได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ ส่งเสริมและช่วยเหลือกันในการแก้ปัญหาที่พบ

ในการทำงาน (Darling –Hammond and McLaughin, 1995 และ US. Department of Education, 1996a) ควรจะต้องถูกนำมาใช้และต้องได้รับการสนับสนุนให้เกิดขึ้นอย่างจริงจังในประเทศไทย

จากความสำเร็จในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครูในการศึกษาครั้งนี้ ครูได้เรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นด้วยการใช้กระบวนการสืบสอบ และมีการพิจารณาบททวนสะท้อนกลับเกี่ยวกับการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของตนเองร่วมกับเพื่อนครูภายใต้การทำงานแบบเป็นแนวร่วมโดย “ การทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ ” เป็นยุทธวิธีที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาความรู้ความสามารถและทักษะในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในบริบทที่เป็นจริงของครู เนื่องจากการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการสนับสนุนให้ครูได้เป็นผู้มีอำนาจในการวางแผนและตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรของตนเองอย่างอิสระบนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผลและการแสดงหลักฐานที่เชื่อถือได้ (Zeichner and Klehr, 2001) นอกจากการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการจะทำให้ครูเกิดความมั่นใจในความรู้ความสามารถของตนเองในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และสามารถฝ่าฟันกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ครูต้องเผชิญตลอดระยะเวลาของการทำงานได้แล้ว ยังทำให้ครูทำงานด้วยความรอบคอบและเป็นระบบมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้กระบวนการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการยังช่วยส่งเสริมให้ครูเกิดความตระหนักถึงการทำงานแบบเป็นแนวร่วมระหว่างครูและคนในชุมชน การเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของคนในชุมชนมากขึ้นอีกด้วย การทำวิจัยเชิงปฏิบัติการในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นสามารถทำให้ครูเป็น “ ครูนักพัฒนาหลักสูตรมืออาชีพ ” (professional teacher-curriculum developer) ได้อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตามการเกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการทั้งต่อการเรียนรู้ของครูและต่อคุณภาพของตัวหลักสูตรท้องถิ่นเองขึ้นอยู่กับปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่เป็นตัวส่งเสริมและสนับสนุนที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จที่เกิดขึ้น ซึ่งผู้ที่นำแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการไปใช้ควรต้องพิจารณาถึงปัจจัยเหล่านี้ประกอบด้วย ได้แก่ 1) ความสมัครใจในการทำงานของครู ซึ่งเกิดจากการตระหนักถึงความสำคัญจำเป็น รวมทั้งผลประโยชน์ที่ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และคนในชุมชนจะได้รับจากการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครู 2) ผู้บริหาร มีทัศนคติที่ดีต่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ รวมทั้งต่อนวัตกรรมทางการศึกษายินดีสนับสนุนการเรียนรู้ของครู 3) ระบบบริหาร และนโยบายของโรงเรียน ที่ไม่เอื้อต่อกิจกรรมการพัฒนาหลักสูตรและการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการควรถูกยกเลิก หรือยกเว้นชั่วคราว 4) มีการจัดเวลา ให้ครูได้พบปะเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงาน รวมทั้งวางแผนการทำงานร่วมกับเพื่อนครู 5) แขนงนำในการทำงาน มีความเข้มแข็ง ในขณะที่เดียวกันมีความยืดหยุ่น ใจกว้าง ยอมรับในความคิดเห็น และมีความมั่นใจในความสามารถของเพื่อนร่วมงาน 6) ผู้อำนวยการมีความสะดวก มีความรู้และสามารถให้คำแนะนำเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร รวมทั้งมีความเข้าใจในหลักการของการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นอย่างดี มีความเป็นกันเอง ยืดหยุ่น เคารพในความคิดและการกระทำของครู สามารถใช้คำถามเพื่อกระตุ้นให้ครูกิด

และพิจารณาเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของตนเองได้ 7) มีสิ่งกระตุ้น เช่น การได้รับการยอมรับ และการชื่นชมจากผู้บริหาร รางวัลซึ่งอยู่ในรูปของเงิน ตำแหน่ง โฉ่ หรือประกาศนียบัตร และการเทียบโอนผลงานกับหน่วยกิตสำหรับการศึกษาในระดับมหาบัณฑิตในสถาบันฝึกหัดครู

การพัฒนาครูเพื่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการตามที่ได้เสนอในการศึกษาค้างนี้ นับว่าเป็นงานที่ทำหาคความสามารถสำหรับครู ผู้บริหารโรงเรียนและผู้ที่เกี่ยวข้องกันนโยบายทางการศึกษาในการที่จะนำไปปฏิบัติให้เกิดผลกันอย่างจริงจัง ทั้งนี้เพื่อเป็นการพัฒนาความรู้ความสามารถและทักษะของครูในการพัฒนาหลักสูตรในระดับที่เข้มข้นมากขึ้นกว่าเดิม ไม่เพียงแต่กระบวนการดังกล่าวต้องใช้ระยะเวลาในการทำงานมากกว่าการจัดอบรม สัมมนา หรือการอบรมเชิงปฏิบัติการ อย่างไรก็ตามการพัฒนาวิชาชีพครูในประเทศไทยนิยมปฏิบัติสืบเนื่องต่อกันมาเท่านั้น การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการยังต้องการการสนับสนุนอย่างเข้มแข็งและจริงจังให้เป็นยุทธศาสตร์การปฏิรูปการเรียนรู้สำหรับครูในระยะยาวทั้งที่เป็นแนวนโยบายและที่เป็นกรปฏิบัติงานในพื้นที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของประเทศมากกว่าเป็นเพียงการส่งเสริมแค่ชั่วคราวชั่วคราวตามกระแสความนิยมอีกด้วย

หากพิจารณาถึงผลกระทบที่มีต่อนักเรียน ครู และท้องถิ่นแล้ว การพัฒนาครูเพื่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการควรจะได้รับ การสนับสนุนให้เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายในโรงเรียนยุคปฏิรูปการศึกษา โดยผู้วางนโยบายควรทำความเข้าใจกับหลักการของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และการวิจัยเชิงปฏิบัติการให้ชัดเจน ความถูกต้องของแนวการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการควรยึดที่หลักการซึ่งเป็นหัวใจสำคัญมากกว่ายึดติดกับรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเท่านั้น รูปแบบ ขั้นตอน และวิธีการที่นำเสนอควรเป็นเพียงตัวอย่างหรือกรอบในการดำเนินงานอย่างกว้าง ๆ ซึ่งครูสามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมการทำงานและบริบทของโรงเรียนและท้องถิ่นแต่ละแห่งที่มีความแตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย

ผลที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี แสดงให้เห็นว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครู ไม่เพียงแต่จะช่วยให้ครูเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและสามารถพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นซึ่งมีรูปแบบการดำเนินงานและลักษณะที่สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนและชุมชนได้แล้ว การทำวิจัยเชิงปฏิบัติการยังทำให้ครูเกิดความมั่นใจในความรู้ความสามารถของตนเอง มีการคิดทบทวนสะท้อนกลับการทำงานของตนเอง รวมทั้งเห็นความสำคัญของการทำงานแบบเป็นแนวร่วมมากขึ้นอีกด้วย

อย่างไรก็ตามการศึกษาระบบการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครูในครั้งนี ได้แสดงให้เห็นเฉพาะรายละเอียดเบื้องต้นเบื้องหลังของการจัดทำเอกสารหลักสูตรเท่านั้น ตลอดจนไม่ได้

เน้นในเรื่องเกณฑ์ซึ่งเป็นมาตรฐานที่ครูใช้ในการกำหนดคุณภาพของหลักสูตรท้องถิ่นของแต่ละโรงเรียนอย่างชัดเจน ดังนั้นหากได้มีการศึกษาวิจัยต่อไปเกี่ยวกับการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการในการใช้หลักสูตรท้องถิ่นของครูเพื่อให้ได้ข้อมูลรายละเอียดของกระบวนการนำหลักสูตรไปใช้ ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการใช้หลักสูตรท้องถิ่น และมีการศึกษาเกี่ยวกับเกณฑ์ในการกำหนดคุณภาพของหลักสูตรท้องถิ่น จะทำให้ผู้ที่สนใจสามารถเข้าใจรายละเอียดและสามารถมองเห็นภาพโดยรวมทั้งหมดของกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครูได้ชัดเจนขึ้น นอกจากนี้ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบของการใช้หลักสูตรท้องถิ่นที่มีต่อนักเรียนในด้านพฤติกรรม จิตสำนึก และทัศนคติเกี่ยวกับชุมชนท้องถิ่นของตนเอง รวมทั้งผลกระทบของการใช้หลักสูตรท้องถิ่นที่มีต่อชุมชน และระดับความสัมพันธ์ของโรงเรียนและชุมชนต่อไป